

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLYI VA O'RTA MAXSUS TA'LLIM VAZIRLIGI**

**OLYI TA'LLIM TIZIMI PEDAGOG VA RAHBAR KADRLARINI QAYTA
TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI OSHIRISHANI TASHKIL
ETISH BOSH ILMYIY - METODIK MARKAZI**

**O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI HUZURIDAGI PEDAGOG
KADRLARINI QAYTA TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI
OSHIRISH TARMOQ MINTAQAVIY MARKAZI**

“KUNDALIK HAYOT VA MADANIYAT SOTSILOGIYASI”

MODULI BO'YICHA

O'QUV - USLUBIY MAJMUA

Toshkent - 2022

Mazkur o‘quv-uslubiy majmua Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligining 2020 yil 7 dekabrda 648-sonli buyrug‘i bilan tasdiqlangan o‘quv reja va dastur asosida tayyorlandi.

Tuzuvchi: O‘zMU “Sotsiologiya” kafedrasini mudiri,
sots.f.n., prof. K.Kalanov

Taqrizchi: O‘zbekiston Xalqaro Islom akademiyasi
“Psixologiya (Din sotsiopsixologiyasi)”
kafedrasini professori, s.f.d. SH.Sodiqova

O‘quv -uslubiy majmua O‘zbekiston milliy universiteti Kengashining qarori bilan nashrga tavsiya qilingan (2021 yil ____ dekabrda №__-sonli baènomasi)

MUNDARIJA

I. ISHCHI DASTUR.....	4
II. MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTERFAOL TA‘LIM METODLARI	11
III. NAZARIY MA‘LUMOTLAR.....	15
IV. AMALIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI.....	34
VII. GLOSSARIY	80
VIII. ADABIYOTLAR RO‘YXATI.....	83

I. ISHCHI DASTUR

KIRISH

Dastur O‘zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentabrda tasdiqlangan “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-son, 2019 yil 27 avgustdagi “Oliy ta’lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to‘g‘risida”gi PF-5789-son, 2019 yil 8 oktabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-son va 2020 yil 29 oktabrdagi “Ilm-fanni 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-6097-sonli Farmonlari hamda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 23 sentabrdagi “Oliy ta’lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 797-sonli Qarorlarida belgilangan ustuvor vazifalar mazmunidan kelib chiqqan holda tuzilgan bo‘lib, u oliy ta’lim muassasalari pedagog kadrlarining kasb mahorati hamda innovatsion kompetentligini rivojlantirish, sohaga oid ilg‘or xorijiy tajribalar, yangi bilim va malakalarni o‘zlashtirish, shuningdek amaliyotga joriy etish ko‘nikmalarini takomillashtirishni maqsad qiladi.

Jamiyat taraqqiyoti nafaqat mamlakat iqtisodiy salohiyatining yuksakligi bilan balki bu salohiyat har bir insonning kamol topishi va uyg‘un rivojlanishiga qanchalik yo‘naltirilganligi, innovatsiyalarni tadbiq etilganligi bilan ham o‘lchanadi. Demak, ta’lim tizimi samaradorligini oshirish, pedagoglarni zamonaviy bilim hamda amaliy ko‘nikma va malakalar bilan qurollantirish, chet el ilg‘or tajribalarini o‘rganish va ta’lim amaliyotiga tadbiq etish bugungi kunning dolzarb vazifasidir. “Kundalik hayot va madaniyat sotsiologiyasi” moduli aynan mana shu yo‘nalishdagi masalalarni hal etishga qaratilgan.

Hozirgi vaqtda mamlakatimizda ta’lim tizimini mustahkamlash, uni zamon talablari bilan uyg‘unlashtirishga katta ahamiyat berilmoqda. Mamlakatimiz mustaqillikka erishgandan so‘ng ta’lim sohasida jiddiy islohotlar amalga oshirildi. Bu islohotlardan ko‘zlangan asosiy maqsad - ta’lim sifatini yanada yaxshilash va samaradorligini oshirish, ta’limga innovatsiyalarni joriy qilish, o‘quv jarayonini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish hamda jahon talablariga javob beradigan yetuk va malakali kadrlar tayyorlashdan iboratdir. Bu maqsad o‘z navbatida, oliy ta’limda sotsiologiya fanlarini o‘qitishni sifat jihatdan yangi bosqichga ko‘tarish, fanning nazariy va amaliy asoslarini davr talablaridan kelib chiqqan holda

mustahkamlash, talabalarning axloqiy va estetik dunyoqarashini boyitish kabi qator vazifalarni belgilaydi.

Kundalik hayot va madaniyat sotsiologiyasi oliy ta'limning bakalavriat yo'nalishida o'qitiladigan gumanitar fanlar turkumiga kiradi va ular "Sotsiologiya" fani tarkibida o'qitiladi. Biroq, shuni alohida ta'kidlash zarurki, XXI asrning dastlabki o'n yilligiga kelib, globallashtirish jarayoni nafaqat iqtisodiyot va moliyaviy sohalarda balki ijtimoiy sohada ham talaygina muammolarni yuzaga keltirdi. Ayni paytda sotsiologiya fanlaridagi o'zaro bog'liqlikning ko'pgina sohalari ham global ehtiyojga muhtoj bo'lib bormoqda. Ayniqsa, madaniyat sotsiologiyasi, ijtimoiy antropologiya, identiklik sotsiologiyasi, ijtimoiy siyosat, zamonaviy sotsiologik nazariyalar hamda sotsiologiyaning empirik masalalari atrofida yuzaga kelayotgan baxs-munozaralar boshqaruv tizimi, sog'liqni saqlash tizimi, yoshlar muammolarini o'rganish, ijtimoiy xavfsizlik, gender va oila munosabatlari, ekstremal vaziyatlarni sotsiologik o'rganish kabi global masalalar atrofida taxlil qilinmoqda.

"Kundalik hayot va madaniyat sotsiologiyasi" moduli bo'yicha dasturda fanning global muammolari, ta'lim bilan tarbiyaning uzviyligi masalalari, nazariy asoslari, amaliy ahamiyati, sotsiologiya fani mashg'ulotlarini samarali tashkil etishning yangi, zamonaviy usul va uslublaridan foydalanishga doir masalalar o'z aksini topgan.

Modulning maqsadi va vazifalari

Modulning maqsadi: "Kundalik hayot va madaniyat sotsiologiyasi" modulining *maqsadi*: pedagog kadrlarni sotsiologiya fani haqidagi bilimlarini yanada kengaytirish va mustahkamlash, sotsiologiya fanidan o'quv jarayonini metodik tashkil etishning zamonaviy usullaridan samarali foydalanishga doir amaliy tavsiyalarni berishdan iborat.

Modulning vazifalari:

- "Sotsiologiya" yo'nalishida pedagog kadrlarning kasbiy bilim, ko'nikma, malakalarini takomillashtirish va rivojlantirish;
- pedagoglarning ijodiy-innovatsion faollik darajasini oshirish;
- mutaxassislik fanlarini o'qitish jarayoniga zamonaviy axborotkommunikatsiya texnologiyalari samarali tatbiq etilishini ta'minlash;
- mutaxassislik fanlari sohasidagi o'qitishning innovatsion texnologiyalari va ilg'or horijiy tajribalarini o'zlashtirish;
- "Sotsiologiya" yo'nalishida qayta tayyorlash va malaka oshirish jarayonlarini fan va ishlab chiqarishdagi innovatsiyalar bilan o'zaro integratsiyasini ta'minlash.

Modul bo'yicha tinglovchilarning bilimi, ko'nikmasi, malakasi va kompetensiyalariga qo'yiladigan talablar

Modulni o‘zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida:

Tinglovchi:

- jamiyatning ijtimoiy xulq – atvor meyorlarini
- “Kundalik hayot va madaniyat sotsiologiyasi” jamiyatning sotsial strukturasi va sotsial tizimlarini;
- ijtimoiy meyorlarning o‘zgarish tendensiyalarini;
- zamonaviy sotsiologik tadqiqotlar metodikasi va texnikasini;
- sotsiologik tadqiqot” tushunchasi, sotsiologik bilish tizimida uning funksiyalarini;
- ijtimoiy xizmat ko‘rsatishni takomillashtirishning konseptual jihatlarini;
- ijtimoiy xizmat konseptining ijtimoiy tavsifini *bilishi* kerak.
- AQSH, Yevropa, Kanada, Rossiya, Xitoy, Yaponiya va Markaziy Osiyo sotsiologiya fani rivojidadagi ustuvor masalalar va zamonaviy nazariy-metodologik konsepsiyalarini tahlil etish;
 - sotsiologik tadqiqot jarayoni bilan bog‘liq asosiy tushunchalar, sotsiologik tadqiqotning amaliyotga qo‘llashga doir, shuningdek tadqiqot metodologiyasi va metodini aniqlash, ularning o‘xshashligi va farqli jihatlarini ajrata olish;
 - ijtimoiy xizmat konseptining ijtimoiy tavsifini, ijtimoiy xizmat ko‘rsatish tizimida etnomadaniy omillarning funkcionalligini, Markaziy Osiyo mintaqasida ijtimoiy xizmat va uning tarixiy-ijtimoiy-iqtisodiy jihatlarini tadqiq va tahlil qilish;
 - internet kiber makonida axborot olish madaniyati, uning asosiy vosita va turlarini sotsiologik tahlil qilish *ko‘nikmalariga* ega bo‘lishi lozim.
 - tashkilot, muassasa va idoralarda sotsiologik tadqiq qilingan statistik ma’lumotlardan ilmiy-pedagogik faoliyatda foydalanish;
 - ma’lumotlar yig‘ish metodlarini umumiy tasnifi va turlari to‘g‘risida, shuningdek hujjatlar, birlamchi ma’lumotlar tahlilini amalga oshira olish;
 - inson manfaatlarini ta’minlashda ijtimoiy xizmat ko‘rsatishning ahamiyati, ijtimoiy xizmatning madaniy jihatlarini va o‘ziga xosliklari, ijtimoiy xizmat ko‘rsatishning institusionallashuvi, ijtimoiy xizmat paradigmalari va ulardan samarali foydalanish;
 - ma’lumotlarni kompyuterda qayta ishlash va tahlil qilishning yangi usullarini optimallashtirish *malakalariga* ega bo‘lishi lozim.

- “Kundalik hayot va madaniyat sotsiologiyasi” sohasining maxsus va tarmoq yo‘nalishlari asosiy kategoriyalari, nazariy va amaliy sohalarda erishgan yutuqlari, muammolari va ularning rivojlanish istiqbollari belgilash va tahlil qilish;
- “Kundalik hayot va madaniyat sotsiologiyasi” nazariy va amaliy yutuqlarini ilmiy ijodkorlikka yo‘naltirib loyihalash;
- ijtimoiy jarayonlarni modellashtirish va bashorat qilish;
- ijtimoiy sohada qo‘llaniladigan ilmiy yondashuvlarni ijtimoiy hayotga tadbiq etish;
- axborotlashgan jamiyat to‘g‘risida ilgari surilgan konseptual g‘oyalar va ularning istiqboli to‘g‘risidagi qarashlarni tahlil eta olish;
- “Kundalik hayot va madaniyat sotsiologiyasi” modulidagi dolzarb muammolarni aniqlash va yechimini topish;
- nazariy-metodologik bilimlarni qo‘llagan holda davlat buyurtmasiga oid muammoviy masalalarni yechishga oid tadqiqotlarni bajarish *kompetentsiyalariga* ega bo‘lishi lozim.

Modulni tashkil etish va o‘tkazish bo‘yicha tavsiyalar

Amaliy mashg‘ulotlarda tinglovchilar o‘quv modullari doirasidagi ijodiy topshiriqlar, keyslar, o‘quv loyihalari, texnologik jarayonlar bilan bog‘liq vaziyatli masalalar asosida amaliy ishlarni bajaradilar.

Amaliy mashg‘ulotlar zamonaviy ta‘lim uslublari va innovatsion texnologiyalarga asoslangan holda o‘tkaziladi. Bundan tashqari, mustaqil holda o‘quv va ilmiy adabiyotlardan, elektron resurslardan, tarqatma materiallardan foydalanish tavsiya etiladi.

Modulning o‘quv rejadagi boshqa modullar bilan bog‘liqligi va uzviyligi
 “Kundalik hayot va madaniyat sotsiologiyasi” moduli o‘quv rejadagi mutaxassislik fanlari “Zamonaviy sotsiologik nazariya va metodologiyalar”, “Ijtimoiy menejmentning zamonaviy muammolari” va “Sifatli sotsiologik tadqiqotlar” o‘quv modullari bilan uzviy bog‘langan holda pedagoglarning ta‘lim jarayonida katta ma‘lumotlar va virtual reallik tizimlaridan foydalanish bo‘yicha kasbiy pedagogik tayyorgarlik darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Modulning oliy ta'limdagi o'rni

Modulni o'zlashtirish orqali tinglovchilar ta'lim va tarbiya jarayonlarida sotsiologiya fanlarining nazariy va amaliy asoslarini, ilmiy texnik taraqqiyotning ijtimoiy tafakkurga ta'siri, sotsiologik tadqiqotlarni tashkil etishning o'ziga xos ko'rinishlari va xususiyatlarini amalda qo'llash va baholashga doir kasbiy kompetentlikka ega bo'ladilar.

“Kundalik hayot va madaniyat sotsiologiyasi” moduli bo'yicha soatlar taqsimoti

№	Modul mavzulari	Tinglovchining o'quv yuklamasi, soat					Мустақил таълим
		Хаммаси	Аудиториya o'quv yuklamasi				
			Жами	jumladan			
				Назарий	Амалий		
1.	Kundalik hayot sotsiologiyasining turlari, tamoyillari, qonuniyatlari, funksiyalarini nazariy-uslubiy jihatdan fundamental va amaliy tadqiqotlar doirasida muammoning sotsial masalalari ilg'or horijiy tajribalarga asoslanib amaliyotda qo'llay olish imkoniyatlarini amalga oshirish.	6	6		4	2	
2.	Zamonaviy akademik sotsiologiya ilmiy maktablarining shakllanishi va rivojlanishining sotsial qonuniyatlarga o'tish jarayonlarini kuzatish.	6	6	2	2		
3.	Globalashgan dunyo va kundalik hayotning uzviy aloqadorlik jarayonlarini aniqlash. O'zgaruvchan axborotlashgan dunyoda kundalik hayotning o'rni va ahamiyatini ochib berish.	2	2		4		
4.	Madaniyat sotsiologiyasining fanlar tizimidagi o'rni. Madaniyat fanlari tizimining shakllanishi: madaniyat sotsiologiyasi, madaniy antropologiyasi va sotsiologiyasi.	2	2	2			
5.	Sotsiologik tadqiqotlarda kundalik hayotning o'lchov strategiyalarini prognozlashtirish. Madaniyat va kundalik hayot. Madaniyatning turlari va rivojlanish bosqichlari.	4	4		2	2	
6.	Madaniy kapitalni tadqiq etishda nazariy va amaliy tadqiqot metodlari. Madaniyat morfologiyasi va tipologiyasi.	2	2		2		
7.	Madaniyat shakllanishida ijtimoiy meyorlar, hulq-atvor va hayot tarzining ta'siri.	2	2		2		
Jami: 24 soat		24	24	4	16	4	

NAZARIY MASHG‘ULOTLAR MAZMUNI

1-mavzu: Zamonaviy akademik sotsiologiya ilmiy maktablarining shakllanishi va rivojlanishining sotsial qonuniyatlarga o‘tish jarayonlarini kuzatish (2 soat).

- a. Zamonaviy akademik sotsiologiya ilmiy maktablarining shakllanishi.
- b. Zamonaviy akademik sotsiologiyani rivojlanishining sotsial qonuniyatlarga o‘tish jarayonlarini kuzatish.
- c. Kundalik hayotga oid zamonaviy nazariya va metodologiyalarni sotsiologik baholash

2-mavzu: Madaniyat sotsiologiyasining fanlar tizimidagi o‘rni. Madaniyat fanlari tizimining shakllanishi: madaniyat sotsiologiyasi, madaniy antropologiyasi va sotsiologiya (2 soat).

- 2.1. Madaniyat sotsiologiyasining fanlar tizimidagi o‘rni.
- 2.2. Madaniyat fanlari tizimining shakllanishi: madaniyat sotsiologiyasi, madaniy antropologiyasi va sotsiologiya.
- 2.3. Madaniyat sotsiologiyasining vazifasi. Inson madaniy mavjudot sifatida.

AMALIY MASHG‘ULOTLAR MAZMUNI

1-amaliy mashg‘ulot. Kundalik hayot sotsiologiyasining turlari, tamoyillari, qonuniyatlari, funksiyalarini nazariy-uslubiy jihatdan fundamental va amaliy tadqiqotlar doirasida muammoning sotsial masalalari ilg‘or horijiy tajribalarga asoslanib amaliyotda qo‘llay olish imkoniyatlarini amalga oshirish (4 soat).

2-amaliy mashg‘ulot. Zamonaviy akademik sotsiologiya ilmiy maktablarining shakllanishi va rivojlanishining sotsial qonuniyatlarga o‘tish jarayonlarini kuzatish. Kundalik hayotga oid zamonaviy nazariya va metodologiyalarni sotsiologik baholash (2 soat)

3-amaliy mashg‘ulot. Globallashtirilgan dunyo va kundalik hayotning uzviy aloqadorlik jarayonlarini aniqlash. O‘zgaruvchan axborotlashgan dunyoda kundalik hayotning o‘rni va ahamiyatini ochib berish (4 soat).

4-amaliy mashg‘ulot. Sotsiologik tadqiqotlarda kundalik hayotning o‘lchov strategiyalarini prognozlashtirish. Madaniyat va kundalik hayot. Madaniyatning turlari va rivojlanish bosqichlari (2 soat)

5-amaliy mashg‘ulot. Madaniy kapitalni tadqiq etishda nazariy va amaliy tadqiqot metodlari. Madaniyat morfologiyasi va tipologiya (2 soat).

6-amaliy mashg‘ulot. Madaniyat shakllanishida ijtimoiy meyorlar, hulq-atvor va hayot tarzining ta’siri (2 soat).

KO‘CHMA MASHG‘ULOT MAZMUNI

Ko‘chma mashg‘ulot. Kundalik hayot sotsiologiyasining turlari, tamoyillari, qonuniyatlari, funksiyalarini nazariy-uslubiy jihatdan fundamental va amaliy tadqiqotlar doirasida muammoning sotsial masalalari ilg‘or horijiy tajribalarga asoslanib amaliyotda qo‘llay olish imkoniyatlarini amalga oshirish. Sotsiologik tadqiqotlarda kundalik hayotning o‘lchov strategiyalarini prognozlashtirish. Madaniyat va kundalik hayot. Madaniyatning turlari va

rivojlanish bosqichlari (4 soat).

(O‘zMU, “Sotsiologiya” kafedrası,

“Ishtimoiy fikr” Respublika jamoatchilik fikrini o‘rganish markazi) O‘QITISH SHAKLLARI

Mazkur modul bo‘yicha quyidagi o‘qitish shakllaridan foydalaniladi: - ma’ruzalar, amaliy mashg‘ulotlar (ma’lumotlar va texnologiyalarni anglab olish, aqliy qiziqishni rivojlantirish, nazariy bilimlarni mustahkamlash); - davra suhbatlari (ko‘rilayotgan loyiha yechimlari bo‘yicha taklif berish qobiliyatini oshirish, eshitish, idrok qilish va mantiqiy xulosalar chiqarish); - bahs va munozaralar (keysalar yechimi bo‘yicha dalillar va asosli argumentlarni taqdim qilish, eshitish va muammolar yechimini topish qobiliyatini rivojlantirish).

II. MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTERFAOL TA’LIM METODLARI

1. “Keys-stadi” metodi «Keys-stadi» - inglizcha so‘z bo‘lib, («case» – aniq vaziyat, hodisa, «stadi» – o‘rganmoq, tahlil qilmoq) aniq vaziyatlarni o‘rganish, tahlil qilish asosida o‘qitishni amalga oshirishga qaratilgan metod hisoblanadi. Mazkur metod dastlab 1921 yil Garvard universitetida amaliy vaziyatlardan iqtisodiy boshqaruv fanlarini o‘rganishda foydalanish tartibida qo‘llanilgan. Keysda ochiq axborotlardan yoki aniq voqea-hodisadan vaziyat sifatida tahlil uchun foydalanish mumkin. Keys harakatlari o‘z ichiga quyidagilarni qamrab oladi: Kim (Who), Qachon (When), Qayerda (Where), Nima uchun (Why), Qanday/ Qanaqa (How), Nima-natija (What).

“Keys metodi” ni amalga oshirish bosqichlari

Ish bosqichlari	Faoliyat shakli va mazmuni
1-bosqich: Keys va uning axborot ta’minoti bilan tanishtirish	<input type="checkbox"/> yakka tartibdagi audio-vizual ish; <input type="checkbox"/> keys bilan tanishish(matnli, audio yoki media shaklda); <input type="checkbox"/> axborotni umumlashtirish; <input type="checkbox"/> axborot tahlili; <input type="checkbox"/> muammolarni aniqlash
2-bosqich: Keysni aniqlashtirish va o‘quv topshirig‘ni belgilash	<input type="checkbox"/> individual va guruhda ishlash; <input type="checkbox"/> muammolarni dolzarblik iyerarxiyasini aniqlash; <input type="checkbox"/> asosiy muammoli vaziyatni belgilash
3-bosqich: Keysdagi asosiy muammoni tahlil etish orqali o‘quv topshirig‘ining yechimini izlash, hal etish yo‘llarini ishlab chiqish	<input type="checkbox"/> individual va guruhda ishlash; <input type="checkbox"/> muqobil yechim yo‘llarini ishlab chiqish; <input type="checkbox"/> har bir yechimning imkoniyatlari va to‘siqlarni tahlil qilish; <input type="checkbox"/> muqobil yechimlarni tanlash

4-bosqich: Keys yechimini yechimini shakllantirish va asoslash, taqdimot.	<input type="checkbox"/> yakka va guruhda ishlash; <input type="checkbox"/> muqobil variantlarni amalda qo‘llash imkoniyatlarini asoslash; <input type="checkbox"/> ijodiy-loyiha taqdimotini tayyorlash;
	<input type="checkbox"/> yakuniy xulosa va vaziyat yechimining amaliy aspektlarini yoritish

Keys: Muammo sifatida turli xil jamiyatdagi madaniyat na'munalari olinadi. Bu turli jadvallar orqali solishtirma materiallar tayyorlanadi. Madaniyatning davriy o'zgarishi tendensiyalari aniqlanadi. Buning sabablarining umumiy taraflari o'rganiladi **Keysni bajarish bosqichlari va topshiriqlar:** • Keysdagi muammoni keltirib chiqargan asosiy sabablarni belgilang (individual va kichik guruhda).

- Dasturni to'g'ri ishlashi uchun bajariladigan ishlar ketma-ketligini belgilang (juftliklardagi ish)

2. "Assesment" usuli

Usulning maqsadi: mazkur usul ta'lim oluvchilarning bilim darajasini baholash, nazorat qilish, o'zlashtirish ko'rsatkichi va amaliy ko'nikmalarini tekshirishga yo'naltirilgan. Mazkur texnika orqali ta'lim oluvchilarning bilish faoliyati turli yo'nalishlar (test, amaliy ko'nikmalar, muammoli vaziyatlar mashqi, qiyosiy tahlil, simptomlarni aniqlash) bo'yicha tashhis qilinadi va baholanadi. Usulni amalga oshirish tartibi:

"Assesment"lardan ma'ruza mashg'ulotlarida talabalarning yoki qatnashchilarning mavjud bilim darajasini o'rganishda, yangi ma'lumotlarni bayon qilishda, seminar, amaliy mashg'ulotlarda esa mavzu yoki ma'lumotlarni o'zlashtirish darajasini baholash, shuningdek, o'zo'zini baholash maqsadida individual shaklda foydalanish tavsiya etiladi. Shuningdek, o'qituvchining ijodiy yondashuvi hamda o'quv maqsadlaridan kelib chiqib, assesmentga qo'shimcha topshiriqlarni kiritish mumkin.

Na'muna. Har bir katakdagi to'g'ri javob 5 ball yoki 1-5 balgacha baholanishi mumkin.

3. "Tushunchalar tahlili" usuli:

Usulning maqsadi: mazkur usul talabalar yoki qatnashchilarni mavzu buyicha tayanch tushunchalarni o'zlashtirish darajasini aniqlash, o'z bilimlarini mustaqil ravishda tekshirish, baholash,

shuningdek, yangi mavzu bo'yicha dastlabki bilimlar darajasini tashhis qilish maqsadida qo'llaniladi.

Usulni amalga oshirish tartibi:

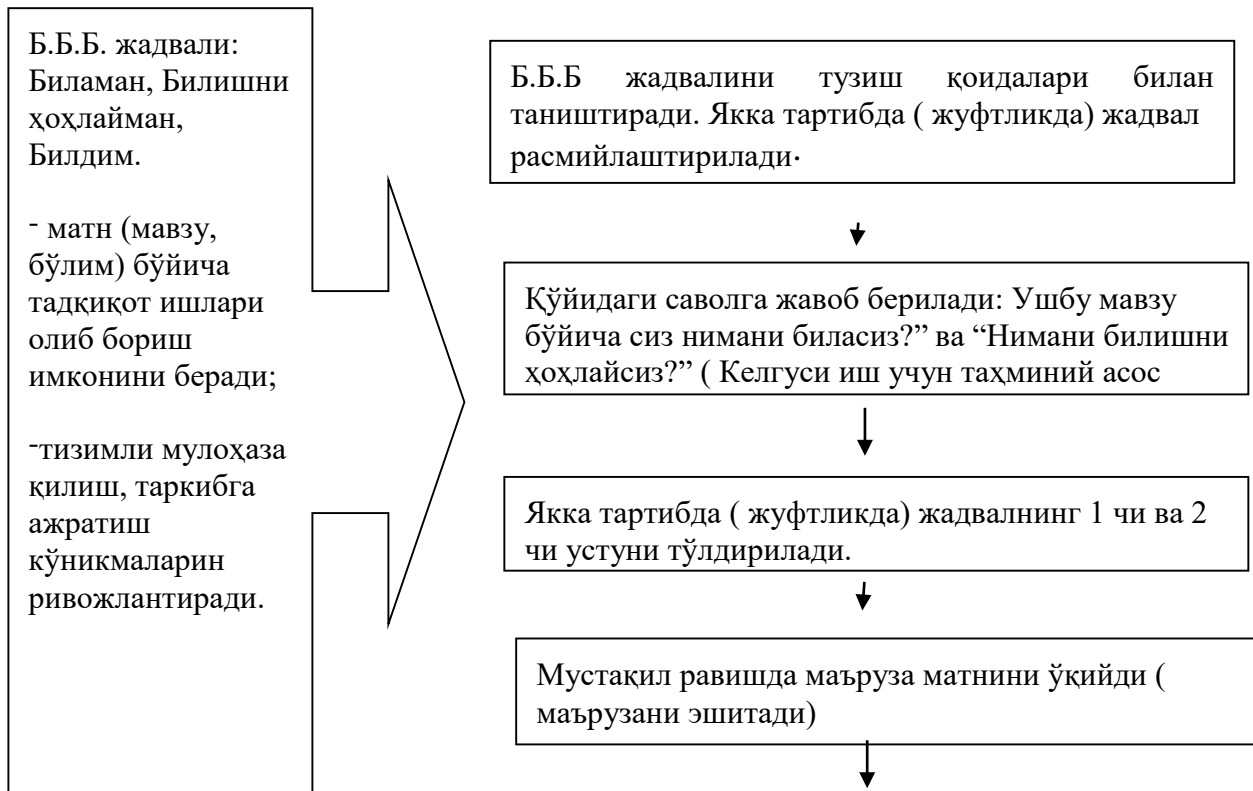
- ishtirokchilar mashg'ulot qoidalari bilan tanishtiriladi;
- o'quvchilarga mavzuga yoki bobga tegishli bo'lgan so'zlar, tushunchalar nomi tushirilgan tarqatmalar beriladi (individual yoki guruhli tartibda);
- o'quvchilar mazkur tushunchalar qanday ma'no anglatishi, qachon, qanday holatlarda qo'llanilishi haqida yozma ma'lumot beradilar;
- belgilangan vaqt yakuniga yetgach o'qituvchi berilgan tushunchalarning to'g'ri va to'liq izohini o'qib eshittiradi yoki slayd orqali namoyish etadi;
- har bir ishtirokchi berilgan tugri javoblar bilan uzining shaxsiy munosabatini taqqoslaydi, farqlarini aniqlaydi va o'z bilim darajasini tekshirib, baholaydi.

Na'muna: "Ma'ruzadagi tayanch tushunchalar tahlili"

Tushunchalar	Sizningcha bu tushuncha qanday ma'noni anglatadi?	Qo'shimcha ma'lumot
<i>Madaniy burilish</i>	<i>Kundalik hayotdagi madaniyatni mazmuni borasidagiturli hil yodashuvlari tushunish va izohlash uchun ishlatiladigan tushuncha</i>	
<i>Madaniy nisbiylik</i>	<i>Har bir jamiyatning madaniyati umumiy sharoitdan kelib chiqib erishilgan deb tushunuvchi va madaniyat shakllari boshqa madaniyat shakllari bilan o'lchanmaslik haqidagi tushuncha</i>	
<i>Madaniy universalizm</i>	<i>Meyorlari, o'lchamlari bilan madaniyatni jamiyatni barcha qatlamlarida birdek amal qilishi haqidagi tushuncha</i>	

<i>Madaniy talvasa</i>	<i>Insonda o'zi birinchi marta o'zi uchun tanish bo'lmagan madaniyat elementlari bilan duch kelaganda yuzaga chiqadigan ijtimoiy-ruhiy beqarorlik</i>	
<i>Ommalashuv</i>	<i>Oldin yuz bergan kichik hodisalar orqali voqealikning yanada kengayishi va ommalashishi haqida tushuncha</i>	
<i>Ahloqiy vahima</i>	<i>Ma'lum bir guruh va jamoatchilik muammo yuzasidan jamoachilikning</i>	
	<i>havotirining oshib borishi odatda bu ijtimoiy nazaorat tarbini kuchaytish uchun qo'llaniladi.</i>	
<i>Monogamiya</i>	<i>erkak va ayol o'rtasida juftlikka asoslangan nikoh turi</i>	
<i>Islohotlar</i>	<i>O'zgarish, qayta qurish ma'nolarini anglatadi</i>	

В.В.В. texnikasi



Jadvalning 3-ustunini mustaqil (juftlikda) to'ldiradi.

B texnikasining qoidasi

1. "Insert" texnikasidan foydalanilgan holda matnni o'qib chiqing.
2. Olingan ma'lumotlarni individual sohalarga ajrating. Qalam bilan qo'yilgan belgilar asosida BBB jadvalini to'ldiring.

III. NAZARIY MA'LUMOTLAR

1-mavzu: ZAMONAVIY AKADEMIK SOTSIOLOGIYA ILMIY MAKTABLARINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHINING SOTSIAL QONUNIYATLARGA O'TISH JARAYONLARINI KUZATISH.

1. Zamonaviy akademik sotsiologiya ilmiy maktablarining shakllanishi.
2. Zamonaviy akademik sotsiologiyani rivojlanishining sotsial qonuniyatlarga o'tish jarayonlarini kuzatish.
3. Kundalik hayotga oid zamonaviy nazariya va metodologiyalarni sotsiologik baholash

Tayanch iboralar: *Kundalik hayot, turmush tarzi, madaniyat sotsiologiyasi, sotsiologiya, madaniy na'muna, madaniy birlik, madaniy qoloqlik, kundalik hodisa*

Kundalik hayot tushunchasi: Kundalik hayotga asosan adabiyot nuqtai nazardan qo'llanilib, poeziya janrida ko'p ifodalangan. Kundalik hayot inson turmush tarzining bir bo'lagini tashkil etishiga qaramasdan, unga e'tiborsiz qarash oddiy holatga aylangan. Ammo unga bo'lgan e'tiborsizlik, ilmiy diskursda ko'plab ijtimoiy muammolarni vujudga keltiradi. Har bir fan kundalik hayotga nisbatan o'z tadqiqot predmetidan kelib yondoshadi. Jumladan, unga lingvistika nuqtai nazaridan yondashuv so'zlashish va til birligi asosida amalga oshiriladi. Antopolog uchun kundalik hayot oddiy faoliyat va har kunlik odat (ritual)larda o'z ifodasini topadi. Nomoddiy madaniyat jabhalarida kundalik hayot qadriyatlar ko'rinishida madaniyatni tasvirlab beradi. Albatta bularning barchasi kundalik hayotning bir bo'lagi xalos.

Real voqelik sifatida kundalik hayotning turli xil jihatlari – ommaviy va shaxsiy, yuqori va quyi, jismoniy va intellektual turlari mavjud. Uning mohiyati va chegaralari to‘g‘risida turli xil ilmiy bahslar mavjud bo‘lsa-da, uning muammoviy doirasini belgilab olish mumkin, ammo to‘liq yakuniy ma’lumot berish oson emas.

Kundalik hayotning umumiy tavsifi: bir vaqtning o‘zida obyektiv va subyektiv mazmun kasb etib – «muntazam», «tartibli», «odatiy», «subyektiv», «o‘zaro yaqinlik» shakllarida mavjud bo‘ladi. Kundalik hayot majburiy tus kasb etib, kishilar uchun qaytarib bo‘lmaydigan hodisa hisoblanadi. Uning xususiyatlaridan kelib chiqib, kishilarning turmush tarzini hisobga olib, joy va xarakterga qarab teng darajadagi ilmiy tavsiflarni ishlab chiqish mumkin. Bunda u odamlarning butun hayot darajasi, moddiy va ma’naviy ehtiyojlari, hulq-atvor na’munalari, dunyoqarashidagi mahalliy jihatlarni inobatga olish kerak bo‘ladi. Ushbu omillar turmush tarzi uchun bir xil darajada ravshan va tushunarli bo‘lib, kundalik hayotning o‘ziga xos xususiyatlari to‘g‘risida mavjud g‘oyalarni shakllantirish uchun noaniqliklarni keltirib chiqaradi. Shuningdek, kundalik hayotni inson umrining alohida sohasi ham deb ta’riflash mumkin. Bu kabi sharoitda u “mavjud insoniy muhitni, kishilardagi iste’mol qilish sohaslarini, moddiy va ma’naviy ehtiyojlarning qondirilishini, tegishli urf-odat, marosim, hulq-atvor shakllarini, ijtimoiy ong hodisalarini o‘z ichiga oladi”. Shunday bir sharoitda kundalik hayot o‘zaro bir xil bo‘lmagan quyidagi hodisalarini o‘z ichiga oladi: odatiy ish faoliyati, o‘zini tutish va odob-ahloq formulalari, kasbiy va maishiy muammolarni hal etish texnikasi, ko‘ngilochar segmentlar (iste’molning alohida holati sifatida), faoliyatimizdagi bizni boshqaruvchi stereotiplar, xurofotga oid chigalliklar va shu kabi masalalar.

Kundalik hayotga oid batafsil tavsif A.SHYusga tegishli bo‘lib, u kundalik hayotni din, ijtimoiy o‘yinlar, ilmiy nazariyalar bilan bir qatorga qo‘yadi. Mutafakkir kundalik hayotning oltita belgisini ajratib ko‘rsatadi:

1) *Tashqi dunyoni o'zgartirishga qaratilgan faol mehnat faoliyati.* Kundalik hayotning mohiyati asosan jismoniy kuch talab etadigan va maksimal darajada shaxsiy farovonlikka erishishga qaratilgan amaliy muammolarni hal qilishga qaratiladi. Odam kundalik hayotda ongsiz munosabat asosida harakat qilishni ko'p ham o'ylamaydi. Kundalik hayot kuchli aks ettirishni o'z ichiga oladi. Kundalik faoliyat intellektual boshlanishdan mahrum degani emas va u o'ziga xosdir. Ilffandagi ratsionallik kundalik hayotdagi oqilonalikni aks ettirmaydi. Uning mantiqi, avvalambor taklif qilingan shart-sharoitlarda bo'lishning maqbul yo'lini topishga qaratilgan sog'lom fikrning vaziyatli mantig'i hisoblanadi.¹

2) *Ustanovkalaridagi tabiiylik.* Kundalik hayot kishilarda dunyoning borlig'ini aynan inson tasavvur qilganidek ko'rsatib berish uchun shubhalar shakllanishiga yo'l qo'ymaydi. Ushbu ishonch bizni har doim atrofimizdagi odamlar bilan ijtimoiy hayotni istiqbol mo'ljal (kutish)lar bilan muvofiq ravishda mustahkamlaydi. Ijtimoiy hayotda vaqti-vaqti bilan o'rnatilgan g'oyalarga zid bo'lgan voqealar ro'y bersa ham, odamlar qoida tariqasida turli qaramaqarshiliklarning yechimini topishga intiladi. Nostandart vaziyatlarda kundalik hayot chegaralaridan tashqariga chiqib ketadigan ijtimoiy buzilishlarni ekstremal oqibat sifatida olib qarash mumkin. Munosabatlarning tabiiyligi kundalik dunyoda muvaffaqiyatli mavjudlik va kundalik hayot uchun barqarorlik kaliti sanaladi.

3) *Hayotga nisbatan keskin munosabat.* Insoniyatning tabiiy va ijtimoiy muhiti dinamik bo'lib, mavjud voqealar kutilmaganda o'zgarishi, dabdurustdan qabul qilanadigan qarorlar, rejadan tashqari harakatlar bilan to'lishi mumkin. Kundalik hayotda inson doimo turli vaziyatlarda qolishi qolishi mumkin va bu unga tezda qaror chiqarish, doimiy harakatga keltiradigan turli xil vaziyatlarni o'ylab topishga majbur

¹ Ястребицкая А. Л. Повседневность и материальная культура средневековья в отечественной медиевистике // Одиссей: Человек в истории. 1991. М.: Наука, 1991. С. 95.

qiladi. Bu esa o‘z navbatida ongning doimiy zo‘riqishi va sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan jarayonlarga faol aralashuvni nazarda tutadi.

4) *Vaqtning o‘ziga xos in‘ikosi.* Kundalik hayot vaqti – bu ish kunlarining siklik vaqti hisoblanadi. Kundalik hayot “va ertaga ham xuddi kechadagidek” tuyg‘usiga asoslangan bo‘lib, u ba’zi hollarda zerikish yoki charchoqni keltirib chiqarishi mumkin. Lekin shu bilan birga u odamlarga eng tanish bo‘lgan o‘zaro munosabatlarning qachonlardir aytib o‘tilgan tabiiy ustanovkalarini yo‘q bo‘lib ketishiga imkon bermaydi. Bu “orqaga qaytish”ning bee’tibor shakli bo‘lib, unda har bir ish kuni umumiy hayotning o‘ziga xos mikro modeli bo‘lib xizmat qiladi.

5) *Individning shaxsiy aniqligi.* Shaxsning alohida ijtimoiy rollari talab qilinadigan boshqa tajriba olamlaridan farqli o‘laroq, kundalik hayotda inson shaxsining to‘laqonli ishtirok etishi kutiladi. Aynan ushbu faoliyat jarayonida shaxs tomonidan ijro etiladigan barcha ijtimoiy rollar birlashtirilib, yaxlit holda shaxsga oid tizimga “birlashtiriladi”.

6) *Ijtimoiylikning maxsus shakli – turkumlashgan dunyo.* Kundalik haqiqat uning obyektlarini ma’lum turlar (yoki stereotiplar)ga ajratish orqali takomillashtiriladi. Aynan ular kundalik olamda erkin yo‘nalish olish va mukammal harakatlanish omili bo‘la oladi. Notanish kishilar bilan uchrashganda biz ular to‘g‘risida o‘z tasavvurlarimizni hosil etishga intilamiz (erkak, keksa, chet ellik va shu kabilar) va shunga mos ravishda u bilan aloqa yoki munosabatlarga kirishish algoritmlarini yaratamiz. Ushbu tur yoki stereotiplar individual shakllantirilmaydi, balki jamoaviy bilimlar bo‘yicha yo‘naltiriladi, chunki kundalik hayot olami xalqaro ko‘lamga ko‘ra subyektiv, ya’ni faqatgina tanish kimsalar tomonidan amalga oshiriladi va muloqot bo‘ladi. Turkumlash manbasi sifatida til omili xizmat qiladi. Bunda oddiy lahja, jest, belgi, ramz va shu kabilar asosiy vositachi bo‘ladi. Muloqot tilini o‘zlashtirgan inson borliqning ma’nolar modeliga kirisha oladi. Belgilangan tartib-qoidalar bilan ba’zan ongli, ba’zida ongsiz “qurollangan” har bir a’zo yoki ishtirokchi o‘zining kundalik istiqbol rejaları bilan faoliyat yurgizadi. Unga ko‘ra: “Men e’tiqod qilaman va o‘ylaymanki, atrofdagilar ham men kabi shunday yo‘l

tutishadi. Agar men ular bilan o‘z o‘rnimni almashtirgan holatimda ham, o‘ylaymanki vaziyat o‘zgarmaydi”.²

Boshqacha qilib aytsak, gap o‘zaro o‘zgarmas voqe’lik to‘g‘risida ketmoqda. Kundalik hayot olamida ko‘pincha “o‘zingizni mening o‘rnimga qo‘yib ko‘ring”, “siz mening o‘rnimda nima qilgan bo‘lardingiz” kabi tamoyillar harakat qilib yuradi.

Madaniyat – bu insonlar tomonidan yaratilgan moddiy va ma’naviy boyliklar, qadriyatlar yig‘indisini o‘zida ifodalaydi. Shuningdek, madaniyat insonlarning ijodiy faoliyati tufayli yaratilgan moddiy va ma’naviy boyliklar majmuigina bo‘lib qolmay, ayni paytda u jamiyat taraqqiyotining darajasini ham ifodalaydi. Har qanday jamiyatdagi bilim, mezon va qadriyatlarning yig‘indisi madaniyatda gavdalanadi.

Madaniyat tushunchasi keng va tor ma’nolarda qo‘llaniladi:

Keng ma’noda: “madaniyat” tushunchasi – insoniyatning butun tarixiy rivojlanish tendensiyasi jarayonida yaratgan barcha moddiy va ma’naviy boyliklarining yig‘indisini aks ettiradi.

Tor ma’noda: madaniyat atamasi jamiyatning ma’naviy hayotini ko‘rsatish uchun qo‘llaniladi. Lotin tilidan olingan “kultura” atamasi esa “yerga ishlov berish, parvarish qilish, o‘stirish, yer mehnati” ma’nolarini anglatib, odatda hayvon va o‘simliklarga nisbatan ishlatilgan. Ko‘rinib turibdiki “kultura” atamasi insonlar harakatining o‘zgarishi, o‘sishi va inson mehnati bilan bog‘liq. Umuman olganda, “madaniyat” atamasi ham, “kultura” atamasi ham biron-bir narsa, joy, yer ustida qayta ishlov berish uni parvarish qilish, madaniylashtirish, degan ma’nolarni bildiradi. Bu joy hox bir parcha yer bo‘lsin, hox butun boshli shahar yoki shahar hududi bo‘lsin, uni o‘zida qamrab oladi. Hozirgi kunda bu atamalarning har ikkisi ham ma’rifatparvarli bo‘lish, ta’lim-tarbiya ko‘rganlik, bilimli bo‘lish, jamiyat rivojlanishi yo‘lida kashfiyotlar yaratish mazmunida ishlatiladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda har qanday tilning

² Цит. по: *Лелеко В. Д.* Пространство повседневности в европейской культуре. СПб. : С.-Петербург. гос. ун-т культуры и искусств, 2002. С. 160.

grammatikasi, olingan ta'lim, milliy salom-alik qoidasi va yoki Gomerining "Illiada" dostoni, qirg'iz eposi "Manas", Rafaelning "Sikstin Madonnasi", Misr piramidalari, zamonaviy kompyuter texnikasi va boshqalarni madaniyat xodisalariga kiritish mumkin.

XVII-XIX asrlarda "kultura" ("madaniyat") xodisasining zamonaviy ko'rinishi vujudga kela boshlandi. U avvalgi ta'riflarga nisbatan ancha murakkab va ko'p qirrali xodisa sifatida talqin qilina boshlandi. Bu holat ayniqsa "sivilizatsiya" atamasini vujudga kelganidan va jamiyat hayotiga faol kirib kela boshlaganidan so'ng boshlandi. (Bu haqida keyingi qismlarda to'liqroq to'xtalib o'tamiz). "Madaniyat" va "sivilizatsiya" atamalari bir-birlari bilan bog'liq holatda ilk bor Germaniyada o'rganila boshlandi. Ayniqsa, Gerder (Iogann Gotfrid 25.08.1744–18.02.1803 nem.fay.) asarlarida bu holat yaqqol ko'zga tashlanadi. Olim o'z tadqiqotlarida "madaniyat" haqida emas, "madaniyat"lar haqida to'xtala boshladi. Biroz vaqtdan so'ng esa, ko'pgina olimlar o'z izlanishlarida "madaniyat" va "sivilizatsiya" atamalarini bir-birlariga qarama – qarshi qo'yib o'rganisha boshlashgan.

Shunga qaramasdan "madaniyat" tushunchasi o'z mohiyati yo'qotmagan. Madaniyatning falsafiy muammolari ishlanmasi ustida jahon xalqlari mutafakkirlari hamisha bosh qotirganlar. Madaniyat atamasi aytib o'tganimizdek, kishilik jamiyatining eng qadimiy bosqichlariga borib taqaladi. Madaniyat insonning kelib chiqishi bilan uzviy bog'liqdir. Madaniyat tarixi jamiyat tarixining ajralmas bir qismidir. Shuning uchun ham uning vujudga kelishi va rivojlanishi jamiyat tarixidan, jamiyat ijtimoiy – iqtisodiy munosabatlaridan, moddiy boyliklar va ishlab chiqarish usulidan ajratib olish mumkin emas.

Madaniyat taraqqiyotining umumiy qonuniyatlaridan biri – bu uning to'xtovsiz ravishda boyib borishi va rivojlanishidir. Moddiy ishlab chiqarishning rivoji madaniyat taraqqiyotiga asos bo'lib xizmat qiladi. Ijtimoiy – iqtisodiy tuzilmalarning ishlab chiqarish usullarining almashinuviga qarab madaniyat ham sifat darajasi jihatidan o'zgarib boradi. Jamiyatning taraqqiy etishi madaniyatning o'zgarishini talab qiladi,

madaniyatning yangilanishi esa o'z navbatida jamiyatning taraqqiy qilishiga sabab bo'ladi.

XXI asrga kelib madaniyat ijtimoiy hayotning barcha sohalariga kirib bormoqda. Hozirgi kunda ishlab chiqarish madaniyati haqida, maishiy va xizmat ko'rsatish (servis) madaniyati haqida, boshqaruv madaniyati haqida, xulq-atvor madaniyati haqida bema'lol gapirish mumkin. Madaniyatning sanab o'tilgan har bir sohalarida inson kuch-qudrati rivojining natijasini ko'rish mumkin.

3. Inson madaniy mavjudot sifatida

Madaniyat shakllanishi va uning yuksalib borishi ijtimoiy jarayonning bir qismidir. Boshqacha qilib aytganda, insonlarda ma'naviy va estetik ongning rivojlanishi bilan insonlar madaniylashib brogan, degan tushunchaga kelishimiz mumkin. Mishel de Serto ta'kidlaydiki – madaniylashgan odam tavsifi o'z hayotfaoliyati davomida muayyan meyor vositalarini qo'llay olishi mumkin, deb hisoblanadi.

Har bir madaniyat o'ziga xos artefaktlar va hulq-atvor shakllarini tarixiy taraqqiyot davomida shakllantiradi. Madaniy o'zgarishlar borasidagi tushunchalar XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab kuchaya boshladi. Madaniyat borasida olib borilgan tadqiqotlarning ko'pchiligi ommaviy va qadimiy madaniyat shakllari borasida olib borilgan. Yana shuni ta'kidlash lozimki, sanoatlashgan jamiyatlarda an'anaviy madaniyatlar asta-sekin yo'q bo'lib borishi kuzatiladi.

Ahamiyatli tomonidan biri shundaki, milliy madaniyat shakllari global ommaviy madaniyat ta'sirida yo'q bo'lib ketish havfi ostida qoladi. Postindustrial jamiyatlardagi madaniyatlar sanoatlashuv va shaharlashuv borasidagi o'zgarishlarning natijasida yuzaga kelgan alohida madaniy shakllarni yuzaga keltiradi. Texnika taraqqiyoti natijasida alohida madaniyat shakllari ham yuzaga kelishi mumkin. Misol uchun, madaniy xordiq chiqarish avvallari jamiyatning turli sinflariga qarab har xil bo'lgan. Masalan, XX asrning birinchi yarmida kino san'ati faqatgina kiborlar uchun madaniyat shakli hisoblangan bo'lsa, hozirga kelib jamiyatning barcha qatlamlari ushbu imkoniyatdan

keng foydalanishlari mumkin. Lekin, baribir shuni alohida ta'kidlash kerakki, madaniy faoliyat shakllari jamiyatdagi sinflar va mahalliy xususiyatlarga ko'ra farqlanishi mumkin.

Madaniyat ishlab chiqarish bilan o'zaro bog'liq bo'lib, ular bir- birining yutuqlaridan unumli foydalanib turadi. Lekin, ushbu jarayon tez-tez o'zgarib boradi. Xususan, ishlab chiqarishda ko'mirdan foydanish, yoki kauchukdan foydalanish avvallari muhim tarmoq hisoblangan bo'lsa, bugunga kelib, ularning ahamiyati deyarli kuzatilmaydi. Bu esa tabiiyki, ushbu soha bilan bog'liq madaniy jabhalarga ham o'z ta'sirini ko'rsatib ulgurdi. Shuningdek, biz urbanizatsiya, ya'ni shaharlashuv va u bilan bog'liq migratsiya omilini ko'rib chiqadigan bo'lsak, bu vaziyatda ham madaniyatning sotsial jihatlarini umumiy tarzda o'zgarishga kelganini kuzatishimiz mumkin.

Madaniyat borasida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, jamiyatda amal qiluvchi sotsial meyorlar tarixan shakllangan bo'lib, uning amal qilishi uchun ijtimoiy nazorat ham mavjudir. Insonlarda ijtimoiy munosabatlarning muhim qismiga aylangan madaniy munosabatlar intensiv tarzda hulq-atvor va hayot tarziga ta'sir ko'rsatib boradi. Avodlar almashinuvi jarayonida madaniyatning muhim tarkibiy shakli bo'lgan yozuv va til imkoniyatlarini orqali kishilar boshqa madaniy yutuqlarni keyingi avlodga transformatsiya qilishi mumkin. Qadimda ko'plab xalqlarning o'ziga xos madaniyat shakli bo'lgan sotsial meyorlar va dinlari bo'lgan. Ularning ko'plari turli xil madaniy to'qnashuvlar natijasida yo'qolib ketgan yoki o'zga kuchli madaniyatlar bilan bir-biriga qorishib singib ketgan. Sotsial meyorlar o'z navbatida jamiyatdagi ahloqiy va estetik-ma'naviy hususiyatlarni shakllantiradi.

Har qanday madaniyat insonlarning turmush tarzini muvofiqlashgan tarzda olib borish imkoniyatlarini yaratadi. Jamiyatning sotsial meyorlari ijtimoiylashuv natijasida insonlarning hulq-atvorini harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Madaniy farqlanishlar esa sotsial meyorlarning amal qilish darajasiga qarab ham belgilanishi mumkin. Madaniyatdagi amal qiluvchi darajalar esa jamiyatning sotsial nazoratiga bog'liqdir. Bu

bog'liqlikni jamiyatning sotsial tuzilmalari orqali amalga oshirilib, o'z navbatida u ijtimoiy tizim orqali harakatga keladi.

Madaniy farqlanishlarni o'rgangan olimlar hududning geografik imkoniyatini inkor etmaydilar. Chunki qadimda texnik imkoniyat yo'q bo'lgan davrlarda mavjud madaniyatlar bir qobiqda stixiyali tarzda shakllangan va rivojlanib borgan. Bu esa madaniyatning umumiy tomonlarini bir tomonlama shakllanishiga olib kelgan. Buyuk geografik kashfiyotlar yevropaliklarni o'zga madaniyat shakllari bilan tanishish imkoniyatini yaratib berdi. Bu esa keyinchalik madaniy antropologiya sohasini rivojlanishiga olib keldi.

Sanoatlashuv va shaharlashuv natijasida jamiyatdagi sotsial qatlamlar o'ziga xos madaniyat shakllariga ega bo'ldi. Umumiy madaniyat shakli ichida submadaniyat sotsial guruhlar faoliyatini tashkil qila boshladi. Bu jihatlar avvallari meyor hisoblamanmagan bo'lsa, bugunga kelib u oddiy bir holatga aylandi³.

Nazorat savollari:

1. *Kundalik hayot sotsiologiyasining turlari, tamoyillari, qonuniyatlarini baholab bering?*
2. *Fundamental va amaliy tadqiqotlar doirasida kundalik hayot va madaniyatning o'rganilishi nimalarda o'z aksini topadi?*
3. *Kundalik hayot va madaniyat sotsiologiyasining horijiy tajribada o'rganilishini asoslang?*
4. *Madaniyat fanlari tizimining shakllanishini ta'riflang?*
5. *Madaniyat sotsiologiyasi, madaniy antropologiya va sotsiologiyaning o'zaro bog'liqligi nimada?*
6. *Madaniyat sotsiologiyasining vazifasi nimalardan iborat?*

³ Cultural Sociology An Introduction Les Back, Andy Bennett, Laura Desfor Edles 2012 page 8 , 12

7. Inson “madaniy mavjudot sifatida” degan tushunchani izohlang?

Adabiyotlar

1. Mirziyoyev SH.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild.– T.:

“O‘zbekiston”, 2020. – 400 b.

2. The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology Oxford University Press *Jeffrey C. Alexander* 2003

3. Cultural Sociology An Introduction Les Back, Andy Bennett, Laura Desfor Edles 2012

4. Tony Bennett, Mike Savage, Elizabeth Silva, Alan Warde, Modesto Gayo-Cal and David Wright. Culture, Class, Distinction/ Published in the USA and Canada by Routledge. - New York, London, 2008.

5. The Blackwell companion to the sociology of culture / edited by Mark D. Jacobs and Nancy Weiss Hanrahan. - UK Copyright, Designs, and Patents Act, 2005.

2-mavzu: Madaniyat sotsiologiyasining fanlar tizimidagi o‘rni. Madaniyat fanlari tizimining shakllanishi: madaniyat sotsiologiyasi, madaniy antropologiyasi va sotsiologiyasi.

2.1. Madaniyat sotsiologiyasining fanlar tizimidagi o‘rni.

2.2. Madaniyat fanlari tizimining shakllanishi: madaniyat sotsiologiyasi, madaniy antropologiyasi va sotsiologiyasi.

2.3. Madaniyat sotsiologiyasining vazifasi. Inson madaniy mavjudot sifatida.

Tayanch iboralar:

Kundalik hayot, kundalik olam, turmush tarzi, madaniy boylik, sotsiomadaniy konsepsiyasi, madaniy o‘lchov, sotsiomadaniy dinamika, strukturali funksional yondashuv

Kundalik hayotni o‘rganishning asosiy yondashuvlari zamonaviy gumanitar fanlarning «chuqurroq ma’nolarni yashiradigan kundalik hayotning ahamiyatsizligini ko‘rsatish» ga bo‘lgan intilishi natijasida XX asrning ikkinchi yarmida paydo bo‘ldi.

Kundalik madaniyatga oid izlanishlar va kundalik hayotga bo‘lgan bu qiziqish biron bir ilmiy sohani chetlab o‘tmadi. Bu esa turli yo‘nalishlar va tadqiqot usullarining paydo bo‘lishiga olib keldi. Kundalik hayot tarixiy tadqiqotlar predmeti sifatida ijtimoiy hayotga bo‘lgan qiziqish ilk bor tarixchilar orasida XIX asrning ikkinchi yarmida vujudga keldi. Dastlab kundalik hayot sohasidagi tarixiy tadqiqotlar kundalik hayot doirasidan tashqariga chiqmagan. U ma’lum ijtimoiy guruhlarning axloqiy tarixi va etnografik tafsilotlar bilan cheklanardi, xalos. Ushbu yondashuvlar, shubhasiz kundalik hayotni o‘rganishga hissa qo‘shgan, ammo inson hayotining maxsus sohasi sifatida kundalik hayotning o‘ziga xos xususiyatlari e’tibordan chetda qolardi. Tadqiqot optikasini o‘zgartirib, kundalik hayot madaniyatini muntazam o‘rganishga qaratilgan tarixshunoslikdagi birinchi yo‘nalish "ANNALlar maktabi" deb nomlangan. Annal (ko‘plikda lotin: *Annales*, yoki *annus* so‘zidan olingan – yil, yilnoma) – shahar, hudud yoki mamlakat hayotiga oid bo‘lgan voqea-hodisalarning holati va tabiatini xronikalarda bayon etish. Zamonaviy talaffuzda “annal” – yilnoma ma’nosida kelib, “voqea va tafsilotlar” ma’nosida keladi. Annallar maktabi XX asrdagi bir qator fransuz tarixchilarining odatiy nomlanishi bo‘lib, shu nomdagi, ya’ni “Annallar” nomli jurnali atrofida turli xil qiziqish va tahliliy usullarni ilgari surganlar.

Tarixiy tadqiqotlarda kundalik hayotga bo‘lgan qiziqish tarixchilar orasida XIX asrning ikkinchi yarmida paydo bo‘lgan. Ammo dastlab, kundalik hayot sohasidagi tarixiy tadqiqotlar kundalik hayot doirasidan tashqariga chiqmagan, ma’lum darajada ijtimoiy guruhlarning axloqiy tarixi va etnografik tafsilotlari. Ushbu asarlar, shubhasiz, kundalik hayotni o‘rganishga hissa qo‘shgan. Ammo inson hayotining maxsus sohasi sifatida kundalik hayotning o‘ziga xos xususiyatlari ko‘zdan chetda qolmoqda. Turli xil qiziqishlar va tahlil usullariga qaramay, ushbu tendensiya vakillarini ba’zi bir umumiy fanlararo uslubiy g‘oyalar, tavsiflashni izohlash, inson bajaradigan ijtimoiy rollar va madaniy namoyishlar birligida o‘rganish afzalligi birlashtirdi.

Annalar maktabi tomonidan tavsiya etilgan 19 ta hikoya tarixiy va madaniy jarayonlarni har doim stagika va dinamika, an'ana va yangiliklarning birligida, tarixiy istiqbolni barpo etishning an'anaviy usullarini yangiliklarda tavsiflash bilan bog'liq hodisalarga qaratadi. Annalar maktabi turli xil urg'ularga e'tibor qaratib, asosiy qiziqish obyekti sifatida an'analar va statikani tadqiq etganlar. Kundalik hayot madaniyatiga murojaatlarni Annalar maktabining ko'plab vakillari o'zlarining mavjudlik bosqichlarida jiddiy tadqiq etib, eng fundamental tadqiqotlar Fernan Braudelga tegishlidir. U ishlab chiqarish va almashinish mexanizmlari haqida gapirib, har qanday jamiyat iqtisodiyotida ikkita darajani ko'rishni taklif qildi "inshootlar" - inson psixologiyasi va kundalik amaliyotini qamrab oladigan moddiy va nomoddiy hayotga qaratilsa, ikkinchi tomondan "kundalik hayot tuzilmalari" deb nomlangan. Braudel kundalik hayotda odamni o'rab turgan va uning hayotida kundan-kunga vositachilik qiladigan narsalar - hayotning geografik va ekologik sharoitlari, mehnat faoliyati, ehtiyojlari (uy-joy, oziq-ovqat, kiyim-kechak, davolanish uchun texnika va texnologiya orqali), ularni qondirish imkoniyatlariga e'tibor qaratadi.

Bunday keng qamrovli o'rganish uchun odamlar o'rtasidagi o'zaro ta'sirlarni, ularning harakatlarini, nikoh, oila institutlarini shakllantirish uchun qadriyatlarini va qoidalarini tahlil qilish va jamiyat siyosiy tashkilotining diniy munosabatlarini tahlil qilish zarur edi. O'tmishni "umumiy" o'rganishning yakuniy maqsadi ma'lum bir tarixiy va madaniy jamoat hayot shakllarida mavjud bo'lgan o'zgarmas miqdorni aniqlash muhim edi. XX asrning oxirlarida, aniqrog'i 80-yillarda kundalik hayot tarixi sotsiologiya fanining maxsus soxasi sifatida shakllana boshladi. Germaniya va Italiya ushbu yo'nalishni rivojlantirish markaziga aylanib bordi. Kundalik hayot tarixiga javob topishga intilayotgan asosiy savollar oddiy odamlar tomonidan mehnat va kundalik voqealarni oddiy qabul qilishning o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq. Kundalik hayot vakuumda davom eta olmaydi. Katta tarixning vaziyatlari unga tajovuzkorona ta'sir

qiladi va bu holatlarga javoban kundalik hayotning asosiy qadriyatlari va mexanizmlarini ochib beradigan omon qolish va moslashish usullari mavjud.

Alfred Ludtke yangi yoʻnalishning oʻziga xos xususiyatlarini shakllantirar ekan, “kundalik hayot tarixi... tarixning asosiy qahramonlari va uni oʻrganish obyektlari sifatida ulugʻ odamlar” haqidagi aksiomaga qarshi qaratilgan. Xuddi shu darajada, nomaʼlum tuzilmalar haqidagi tezisga nisbatan, xuddi shunday ijtimoiy hayotning borishini oldindan belgilash tarixiy hikoyaning sevimli qahramonlari - taniqli insonlar va “jamoaviy” kishilar oʻrniga - kundalik hayot shaxslarga murojaat qiladi. Ijtimoiy muammolar oilaning, mehnat jamoasining va boshqa kichik guruhlarining mikro darajalarida koʻrib chiqiladi. Bu esa “kichik odamlar” ning ovozini eshitishga imkon beradi, yaʼni tarixning oddiy ishtirokchilarini eshitadi. Shu nuqtai nazardan buyuk voqealar tarixga qarashdan chetda turadigan tafsilotlar orqali paydo boʻladi. Ushbu yondashuv tarixning umumiy modellarini muayyan davrdagi ayrim kishilarning fikrlash tarzi, xatti-harakatlarini qayta qurish foydasiga rad etishga olib keladi. Agar “Annallar maktabi” asarlarida kundalik hayotni oʻrganish natijasida shaxsga oid boʻlmagan “tuzilmalar” oʻrganilgan boʻlsa, unda kundalik hayot tarixi ilmiy yoʻnalish sifatida tarixiy shaxsga eʼtibor beradi. Shu bilan birga olingan maʼlumotlarning vakillik muammosi uning uchun dolzarbligicha qolmoqda. Shubhasiz, sodir boʻlayotgan voqealarni individual tajriba yoki idrok etish unchalik ahamiyatga ega emas. Ammo shaxsiy (xususiy) hujjatlar, biografik suhbatlar va kundalik hayot tarixi foydalanadigan boshqa manbalar, umuman, davrning murakkab mozaik kartinasining faqat bir qismini koʻrishimizga imkon beradi.

Kundalik hayot sotsiologik tadqiqotlarda eng izchil ravishda uni oʻrganish metodologiyasini yaratgan. Ijtimoiy fenomenologiya vakili A.SHyus kundalik hayotning asosiy nazariyotchilaridan biri sifatida kundalik hayot tarixi: mehnat, urush va kuchni oʻrganishga yangi yondashuvlarning mavjud boʻlish mexanizmlarini tadqiq etgan. P.Berger va T.Lukmanlar kundalik hayotni konstruktiv talqin qilishni taklif qilishdi.

Ijtimoiy qurilish nazariyasi doirasida kundalik hayot haqiqat sifatida namoyon bo‘ladi. Odamlar tomonidan “bog‘langan” dunyo sifatida talqin etiladi va subyektiv ravishda tushuniladi. Sezgi tizimlari ijtimoiy jihatdan qurilgan va ijtimoiy o‘zaro aloqalar jarayonida tasdiqlangan. Jamiyat biz uchun dastlabki ramziy mehanizmlarni oldindan tayyorlaydi, uning yordamida biz dunyoni anglaymiz, tajribamizni tartibga solamiz va o‘z mavjudligimizni sharhlaymiz. Xuddi shu tarzda jamiyat bizga kundalik hayot to‘g‘risida ma‘lumot va ma‘lumotlar ta‘minotini (shuningdek, xurofot va yolg‘onni) “beradi”. Ushbu ma‘lumotlar bizning hayot to‘g‘risidagi “bilimlarimiz” ni tashkil qiladi. Har kim ham faqat jamiyat tomonidan tatbiq etilgan dunyoning butun kartinasini, balki uning alohida parchalarini ham qayta baholay olmaydi. Darhaqiqat, insonlar shunchaki kuchli qayta baholashga ehtiyoj sezmaydi, chunki ijtimoiylashuv jarayonida assimilyatsiya qilingan dunyoqarash kishilarga o‘z-o‘zidan ravshandek bo‘lib tuyulaveradi. U yoki bu nuqtai nazardan har qanday shaxs o‘z jamiyati doirasida muomalada bo‘lgan deyarli har bir kishi bilan atrofni baham ko‘rganligi sababli, dunyoqarash maxsus tasdiqlashni talab qilmaydi. Uning “isboti” o‘zga odamlarning doimiy ravishda takrorlanib boradigan tajribasida ko‘rinadi va buni ularning o‘zlari ta‘kidlaganidek, hamma uchun oddiy holat deb bilishadi. Har bir ijtimoiy vaziyatning turli ishtirokchilar tomonidan shakllantirilgan ma‘nolar ishlab chiqarish bilan qo‘llab-quvvatlanadi.

Biz o‘zimiz bilan harakat qilish imkoniyatiga ega bo‘lgan ma‘lum bir g‘oya va tamoyillar doirasini qamrab olamiz. Ushbu ramka dunyo haqidagi g‘oyalarni, uning qanday ishlashi, qanday xavf-hatarlar va qanday imkoniyatlar yashiringanligini, u bilan qanday munosabatda bo‘lishimiz mumkinligini va boshqalarni o‘z ichiga oladi. Ushbu qarashlar ikki xil ma‘noni tashkil etadi. Birinchisida biz “sog‘lom fikr” tushunchasiga kiradigan kunlik bilimlarimizni bilamiz: aytaylik, ma‘lum vaqt oralig‘idan keyin quyosh ko‘tarilib botishi, atmosferadan biror narsa yerga kelib tushsa, u o‘z o‘qidan chiqib ketish darajasigacha borishi va yana bir qancha hodisalarni his etamiz. Ammo bizning

hayotimizda yaxshilik va yomonlik nima degan g'oyalar bilan bog'liq bo'lgan yana bir hodisa mavjud bo'lib, u ekzistensial nuqtai nazardan mavjud savollarga bo'lgan javoblar to'plamidir. Ushbu bilim turi turmush tarzimizni dunyoga yo'naltirish, o'zlikni anglashga yordam beradi. Maqsadga erishish, xavf-xatardan saqlanish va ozmi-ko'pmi darajada o'zini qulay his qilish insonning ehtiyojijiy talablaridan biri hisoblanadi. Albatta, ushbu ramka biz tomonidan ishlab chiqilmagan yoki faqat biz tomonimizdan ishlab chiqilgan bo'lishi mumkin.

1960-yillarda Garold Garfinkel boshchiligidagi etnometodologlardan iborat bir guruh sotsiologlar o'zga odamlarning xatti-harakatlari haqida o'ylash va o'zlarining xatti-harakatlarini boshqalarga tushunarli qilishlari uchun odamlar qanday qoidalardan foydalanishni aniqlash usullarini ishlab chiqishga harakat qilishdi. "Etnometodologiya" atamasining o'zi ilmiy muomalaga Garfinkel tomonidan tadbiq etilib, "etnologiya" atamasiga o'xshashlik bilan kiritilgan, bu madaniy antropologiyada ijtimoiy voqelikning ibtidoiy ilmiy bilimlari usullari: shomonlik va boshqalarni bildiradi. Ibtidoiy madaniyatlarni o'rganishda antropologlar tomonidan qo'llaniladigan protseduralarning zamonaviy sivilizatsiyali jamiyatga o'tkazishga harakat qildi.

Garfinkelning ijtimoiy konstruktivizm konsepsiyasida bo'lgani kabi, har qanday ijtimoiy haqiqat og'zaki muloqot jarayonida "paydo bo'lgan". Biroq, ijtimoiy konstruktivizm ba'zi bir tuzatishlar bilan har qanday bilim sohasiga tatbiq etilishi mumkin bo'lgan qoidalar bilan "ishlasa", etnometodologiya kundalik aloqa va kundalik madaniyatning o'ziga xos xususiyatlariga e'tibor qaratib, uning "grammatikasini" ochib berishga harakat qiladi. Garfinkelning fikriga ko'ra ijtimoiy buyurtma – bu shaxslarning o'z-o'zidan paydo bo'ladigan faoliyat mahsuli bo'lib, u aynan shu ijtimoiy o'zaro ta'sir ishtirokchilari istagi asosida yaratilgandek paydo bo'ladi. Albatta, ilgari surilgan qoidalar va ularning madaniy guruhlardan olgan bilimlar kundalik hayotni hisobga olgan holda shakllanadi.

Etnometodologiyaning asosiy konsepsiyasi – bu “kutish fonlari”, ijtimoiy subyektning “harakat qoidalari” ko‘rinishidagi tasavvurlar (tushunish, tushuntirish va h.k.) vositasida vujudga keladi. Ma’lum bir kutishlarini aniqlash uchun Garfinkel bir qator eksperimentlarni o‘tkazdi. Ularning maqsadi odatdagi ijtimoiy o‘zaro ta’sir mexanizmini yo‘qotishga qaratilgan edi. Masalan, Garfinkel o‘quvchilardan uyda kechki ovqatdan keyin ota-onalariga minnatdorchilik bildirmasliklari, balki ularni pul bilan ta’minlab turishlarini so‘radi; do‘stlar bilan muloqot qilish, ularga eng yaxshi narsalar, eng yaxshi did va xayrixohlikning keng tarqalgan ko‘rinishlariga egalik qilish uchun maslahat beradi. Nostandart vaziyatga tushib qolgan, ularning nosog‘lom xatti-harakatlarini shakllantirgan sabab, qoida, qarashlarni kashf etgan odamlarning reaksiyasini bilish olim uchun muhim edi. Shunday qilib, kundalik hayot sotsiologiyasi nafaqat kundalik hayotning empirik faktlarini aniqlaydi, balki u kundalik hayotning chegaralarini aniqlaydi va qanday qoidalar asosida tuzilishini belgilaydi.

2.1. So‘nggi yillarda ayrim adabiyotlarda madaniyat arabcha “madina” (shahar, kent) so‘zi bilan bog‘lab ko‘rsatiladi. Madaniyat - bu tabiat va o‘zaro munosabatlarda aks etadigan inson faoliyatining o‘ziga xos usulidir. “Madaniyat alohida individning hayot faoliyati, sotsial guruxning yoki jamiyatning hayot faoliyati usulini aks ettiradi. Dastlab, madaniyat tushunchasi insonning tabiatga maqsadga muvofiq ta’siri (yerni ishlash va h.z.), hamda insonning o‘zini tarbiyalash va o‘qitish ma’nolarini ifodalagan. Keyinchalik madaniyat tushunchasi orqali taraqqiyot (sivilizatsiya) bilan bog‘liq mazmun tushunila boshlandi. Madaniyat jamiyatdan tashqarida mavjud bo‘lmaydi. Ijtimoiy munosabatlardagi har qanday o‘zgarish madaniyatga ta’sir etadi va madaniyat ushbu munosabatlarning qanday natijalarga olib kelishidan xabar beradi. Shu boisdan madaniyat nafaqat o‘tmish yoki bugunga, shu bilan birga insonning kelajakka bo‘lgan munosabatini ham ifodalaydi. Madaniyat inson faoliyatining ham mahsuli, ham sifat ko‘rsatkichi.

Insonning o‘zi ham pirovard natijada madaniyatning mahsulidir. Jamiyatdagi madaniy muxit qanday bo‘lsa, inson ham shunday shakllanadi.”⁴

2. Madaniy kapital – bu shaxning faoliyatida o‘z maqomiga erishish uchun bevosita ta’sir etadigan estetik va mafkuraviy tushunchalarning majmui sanaladi. Shuningdek inson faoliyati davomida to‘plagan nomoddiy boyliklarini bo‘lib insonga ijtimoiy hayotida har jabhada yordam beradigan bilim va tushunchalar yig‘indisidir.

Madaniyat sotsiologiyasida M.Veber tomonidan o‘rtaga tashlangan metodologik qoidalar muhim o‘rin tutadi. M.Veber o‘zining “Iqtisodiyot va jamiyat: sotsiologiyani tushunish” kitobida ijtimoiy fanlar tabiiy fanlarning tadqiqod modellaridan foydalangan holda rivojlanishi kerakligi borasida bahs yuritadi.

Sotsiologiya fani kishilarning ijtimoiy xatti-harakatlarini tadqiq qilishi zarur. Veber ta’kidlashicha kishilar jamiyatda ma’lum o‘ziga tegishli rollarni ijro etadi deb tushuntiradi. Shunday qilib, Veber kishilarning motivatsiyasi va faoliyatining ahamiyatini yuzasidan kelib chiqadigan ijtimoiy xulq-atvorini qayt qilib borish ahamiyatli, deb hisoblaydi.

Kishilarning sotsial rollar ijro etishi alohida ahamiyat kasb etib borishidan tashqari hulq-atvorni baholash borasida ham sotsiologik mantiqqa oid tavsifi mavjud emas. Madaniyatga G.Zimmel jamiyatdagi shaxslarning majmuasidan o‘zga narsa emas, deb ta’rif beradi. Uning tadqiqotlari markazida shaxs turishi lozimligini ta’kidlab, u shaxsni tushunishni sotsiologiyaga asosiy tushuncha sifatida kiritadi.

Shuningdek, biz M.Veberning ilmiy nazariyasini o‘rganish davomida, ijtimoiy xatti-harakatlar mazmunini qat’iy holatda ekanligini ko‘rishimiz mumkin. Bu holatni madaniyat sotsiologiyasi borasida tadqiqot olib borishni shakllanishini yuzaga keltiruvchi hususiyat, deb baholasa bo‘ladi. Madaniyat sotsiologiyasida individlarning o‘zaro munosabatidan ko‘ra ijtimoiy jamoa va ijtimoiy hodisa muhimroq sanaladi.

⁴ Фалсафа қомусий луғат. (Тузувчи ва масъул муҳаррир Қ.Назаров). – Т.: Шарқ, 2004. 230 б.

Ijtimoiy hayotda individual xatti-harakatlarni jamoaviy zaruriyat bilan bir-biriga bog‘liqligini ko‘rish mumkin. Miqdoriy tadqiqotlarni individual tadqiqotlardan ustun ekanligini bir nechta o‘rnatilgan qoidalar misolida ko‘rish mumkin

3. XX asrning madaniyat nazariyasi borasidagi qarama-qarshi va inqilobiy tushunchalar Klod Levi-Strosning antropologik nazariyalari orqali yuzaga keldi. Bu de Saussurening lingvistik nazariyasi bilan ham bog‘liq edi. K.LeviStrosning g‘oyalari madaniyat sotsiologiyasida “kuchli dastur” deb tanqidiy tarzda nomlangan. Chunki K.Levi-Stros madaniyatni xuddi lingvistikadagi kabi ma’lum tizimli tasnifda joylashgan va jamiyat tomonidan insonlar o‘rtasida muloqot vositasining bir shakli deb tushuntiradi. Bu esa madaniyatning hech qachon o‘zgarmasligini ham anglatishi mumkin. K.Levi Strosning bunday tushunchalarini uning “Afsona va mazmun: madaniyat nizomini buzish” nomli kitobida uchratishimiz mumkin. Levi Strosning “Ibtidoiy tafakkur” asarida ibtidoiy jamoa odamlari borasidagi ilmiy farazlarini tekshirib chiqqanligi e’tirof qilinadi.

Ibtidoiy jamoa tuzumida mavjud bo‘lgan madaniyat shakllarini tasniflanishi G‘arb jamiyatlari uchun yangi “fan” sifatida qaraladi. Bundan ibtidoiy tuzumni o‘rganish va “fan” deb tushunish uchun amaliyotda va intellektual faoliyatda o‘z isbotini topishi zarur.

Levi-Stros tafakkurning komunikativ tizimlardagi fundamental tamoyillarini o‘rgangan olim uchun borliq tasniflangan tizimlarning tartibi, degan xulosaga keladi. Shunday qilib madaniy hodisalar shaxs o‘ziga xos tarzda o‘zining muayyan nizom va qoidalariga ega tarzda xarakatlanishini ta’minlaydi. Madaniy na’munalar o‘z joyiga xos mos tarzda bo‘ladi.⁵

1. Oxirgi yigirma yil davomida sotsiologiya madaniy hayotni tadqiq qilish borasida va uning tarvirlashda ahamiyatli fan bo‘lib xizmat qilmoqda. Boshqa tomondan sotsial

⁵ **Cultural Sociology** An Introduction page 39-40

jarayonlarni tadqiq qilish borasida ijtimoiy dinamik holatlarni aniqlashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga moddiy madaniyatni tadqiq etishda vizual tadqiqotlar imkoniyatlari oshganligini kuzatish mumkin. Insoniyatning madaniy hayotini tadqiq qilishda eksperiment intervyu usullaridan keng foydalaniladi. Shuni ham ta'kidlash lozimki, moddiy-madaniy na'munalar insonlarning ijtimoiy hayoti borasida ko'p narsalarni so'zlab berishi mumkin.

Taniqli ingliz antropologi R.Barzes o'zining "Mifologiya" asarida moddiy dunyoni tahlil qilishning klassik uslubini tanlaydi. Bunda u jamiyat hayotini vizual va moddiy tadqiq qilishning alohida usullarini bayon qiladi. Bunday to'xtamga kelish orqali Barzes madaniyat sotsiologiyasini tadqiq qilishni favqulodda muhim masala, deb hisoblaydi. Xususan, u insonlarning turmush tarzini madaniy o'zlashtirmalar, musiqiy hissiyotlar va jamiyatning ijtimoiysiyosiy hayoti kabi tushunchalar bilan bog'lanishi, sotsial mohiyatni yoritish imkonini beradi. Misol uchun, biz reklama bannerlarini iste'molchilarning idealidagi ranglarga moslashtirishga harakat qilamiz. Bu esa o'z navbatida madaniy vizual ko'rinishni tadqiq qilishda muhim ahamiyat kasb etishi mumkin. Shuningdek gazeta va internetdagi vizual dalillar orqali global madaniyatni kuzatish va mazmunini tahlil etish imoniyati oshadi. Bu borada bir jamoaviy guruh yoki individlarning mavjud madaniyatni vizual ko'rish imkoniyati boshqalardan ustunligi bilan o'zga madaniyatni tahlil etish imkoniyatini kamaytirib yuboradi⁶.

Nazorat savollari:

- 1. Zamonaviy akademik sotsiologiyada kundalik hayotning strukturasi nimalarda o'z ifodasini topadi?*
- 2. Kundalik hayot va madaniyatning sotsial qonuniyatlarini asoslang?*
- 3. Kundalik hayotga oid zamonaviy nazariya va metodologiyalarni sotsiologik baholash nima?*

⁶ **Cultural Sociology** An Introduction page 42

4. «Madaniyat» atamasining tarixi. Madaniy boylik tushunchasi
5. Klassik sotsiologiyaning sotsiomadaniy konsepsiyasi
6. Klassik nazariyada madaniy o'lchovning ustunligi. M.Veber sotsiomadaniy dinamikasi
7. Madaniyatni tushunishga struktur - funksional doirasida yondashish **Foydalanilgan**

adabiyotlar:

1. Mirziyoyev SH.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild.– T.: “O‘zbekiston”, 2020. – 400 b.
2. The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology Oxford University Press Jeffrey C. Alexander 2003
3. Cultural Sociology An Introduction Les Back, Andy Bennett, Laura Desfor Edles 2012
4. Tony Bennett, Mike Savage, Elizabeth Silva, Alan Warde, Modesto Gayo-Cal and David Wright. Culture, Class, Distinction/ Published in the USA and Canada by Routledge. - New York, London, 2008.
5. The Blackwell companion to the sociology of culture / edited by Mark D. Jacobs and Nancy Weiss Hanrahan. - UK Copyright, Designs, and Patents Act, 2005.

Internet resurslari

1. www.lib.socio.msu.ru
2. <http://www.socioline.ru>
3. <http://www.socio.rin.ru>
4. <http://www.sociologos.narod.ru>

IV. AMALIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI

1-Seminar

Kundalik hayot sotsiologiyasining turlari, tamoyillari, qonuniyatlari, funksiyalarini nazariy-uslubiy jihatdan fundamental va amaliy tadqiqotlar doirasida muammoning sotsial masalalari ilg‘or horijiy tajribalarga asoslanib amaliyotda qo‘llay olish imkoniyatlarini amalga oshirish.

Tayanch iboralar

Ijtimoiy tadqiqotlar, kundalik hayot strategiyasi, turmush tarzi prognozlari, ijtimoiy meyor, an'analar, urf-odatlar, turmush tarzi, madaniyatning o'ziga xosligi, hulq-atvor

Jamoatchilik makonining boshqacha gipotezasi xususiy va jamoat maydonida mujassamlangan. Rasmiy jamoatchilik singari, u ham turli xil shaxslararo munosabatlar bilan ajralib turadi. Chunki u xizmat ko'rsatish sohasi vakillari, uy bekalari, notanish hamkasblar va tasodifiy tanishlar bilan o'zaro munosabatlarni o'z ichiga oladi. Biroq, xususiy-jamoat maydoni ishlab chiqarishdan ko'ra iste'mol bilan ko'proq bog'liq va shuning uchun insonga ma'lum darajada erkinlik beradi. U inson uchun "mavjud bo'lib, o'zini nisbatan mustaqil va bir vaqtning o'zida bir qarashda erkin tutishi uchun sharoit yaratadi. Ushbu odamlarning kundalik xatti-harakatlarining ma'lum qabul qilingan meyorlari va qoidalari uchun ijtimoiy hayotning oraliq makoni insonlar uchun uning jamiyatdagi mavjudligining muqarrar kundalik asosidir".

Yakka va umumiy jamoaviy makonning asosiy tartibga solish tizimi odobxloq qoidalaridan iborat. Aynan shu yerda "fuqarolik" va "madaniyat" ko'nikmalari talab etiladi. Bu esa odamdan muayyan vaziyatlarda "o'yin qoidalari" ni bilishni talab qiladi. Bundan tashqari, ushbu makonda stereo yozuv kabi kundalik hayotning o'ziga xos xususiyati eng aniq namoyon bo'ladi. Qoida tariqasida, odam bu yerda noma'lum bo'lib, tur sifatida qabul qilinadi va shuning uchun u bilan munosabatlar umumiy qabul qilingan hulq-atvor qoidalari asosida quriladi.

Xususiy makon jamoat makonining har ikkala shakliga ziddir. U yopiq, ijtimoiy meyorlarning majburiy ta'siridan xalos bo'lgan yaqin odamlar - qarindoshlar va do'stlar bilan norasmiy aloqalar majmuasi tomonidan shakllanadi. Bu makonning dominantlari - hissiyot, sezgirlik va yaqinlik kategoriyalaridir. Yakka tartibda amalga oshiriladigan faoliyatning asosiy turlari o'z-o'zini rivojlantirish, o'yin-kulgi, sevimli mashg'ulotlar, ta'tillari bilan bog'liq bo'lgan makondan iborat. Va nihoyat, shaxsiy makon o'zining maxfiyligi, qiziquvchan nigohlardan sir tutilishi tufayli xavfsizlik hissini paydo qiladi. Ko'pincha bu makon idealizatsiya qilinadi va faoliyat shaxsiy ichki ehtiyojlar va istaklar

bilan boshqariladigan erkinlik maydoni sifatida tavsiflanadi. Bu albatta to‘g‘ri, lekin biz shaxsiy makonning ajralmas qismi bo‘lgan uy va oilaviy vazifalarni bajarish, agar sivilizatsiya muvaffaqiyati va texnologiyasining umumiy darajasi past bo‘lsa, oila a‘zolarining tengligi nisbatan yaqin ekanligini va aksincha juda zaif tarixiy yutuq bo‘lsa, muttasil og‘ir bo‘lishini anglashimiz mumkin. Xususiy makonning eng yorqin misoli, uning ikkilamchiligini ochib beradigan, bu sanoatgacha bo‘lgan davrdagi ayollar makoni (ayniqsa imtiyozli) mulk) misolida gavdalantirishimiz mumkin.

Har bir makon o‘ziga xos xususiyatlarga ega: bir makondan ikkinchisiga o‘tishda kiyim shakli o‘zgaradi (rasmiy jamoat makonining ishbilarmonlik kiyinish kodi shaxsiy makonni ramziy qiladigan xalat o‘rnini egallaydi), ichki makon (ish joylarining qat’iy tartibga solinadigan va funksional uslubi xilmaxillikdan farq qiladi). Xususiy jamoat maydonining uslubiy takrorlanishi, ushbu makonlarning har birining chegaralari va ahamiyati davrga qarab farq qiladi. Ammo, qoida tariqasida, har bir inson uchta makonda ishtirok etishini talab etadi. Ko‘pincha, kundalik hayotning turli xil ijtimoiy makonlari ma’lum joylarga bog‘lanib boriladi, shuning uchun rasmiy ravishda jamoatchilik 34 ta makon ofisda lokalizatsiya qilinadi. Xususiy makon, avvalambor, uyning makonidir. Xususiy-jamoat maydoni do‘konlarda, sartaroshxonalarda, ustaxonalarda, ko‘chalarda o‘zaro ta’sir orqali qurilgan. ular o‘rtasida qat’iy yozishmalar yo‘q. Bundan tashqari, jismonan bir joyda turib, odamlar bir ijtimoiy makondan ikkinchisiga “o‘tib” ketadigan holatlar mavjud.

Kundalik makon dolzarb, erishish mumkin bo‘lgan obyektlar bilan to‘ldirilgan va idrok etish mumkin bo‘lgan joy va to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta’sir kuchlari bilan bog‘liq bo‘ladi. Jismoniy makon to‘g‘ri kundalik hayot obyektlar bilan to‘ldirilgan, tuzilgan va mavjuddir. To‘g‘ridan-to‘g‘ri amaliy rivojlanish, sayohatga oid hissiy elementlarni o‘z ichiga oladi jismoniy bo‘shliq, ammo bunga erishish shart emas. Konseptual ifoda maydoni xonaning funksional maqsadi, mifologik va yangi u haqidagi diniy g‘oyalar, davr uslublari, va shuningdek, uning individual xususiyatlarini tashuvchisi bo‘ladi.

Kundalik hayotning ijtimoiy maydoni mumkin rasmiy-davlat, xususiy-davlat va xususiy bo'lishi. Rasmiy jamoat maydoni amalga oshirish bilan bog'liq.

Xususiy-jamoat maydoni epizodik soha bo'lib, turli xil amaliy sabablarga ko'ra yoki odamlar bilan aloqalar, bizning ehtiyojlarimizga xizmat qiladiganlar (sotuvchilar, chilangarlar, sartaroshlar), yoki biz umumiy bo'lgan odamlar bilan bo'ladigan muammolarga bog'liq. Va nihoyat, shaxsiy makon bu bo'shliqdir. O'zlikni anglash, maksimal erkinlik, yaqin hissiyot yaqinlarimiz bilan aloqalar (qon yoki ruh bilan) odamlar bilan o'zaro munosabatlar shular jumlasidan. Kundalik hayotning jismoniy va ijtimoiy maydoni ajralmas birlikda mavjud: realning ijtimoiy maydoni uning ichida joylashgan fizik makon koordinatalarida navbat ijtimoiy munosabatlarning natijasidir.

Kundalik hayot vaqti A.SHyus ta'kidlagan kundalik hayotning muhim xususiyatlari qatorida vaqt parametri ham mavjud: kundalik hayot vaqti bu ish kunlarining siklik vaqti. Ammo aynan uning konsepsiyasining aynan shu nuqtasi ko'plab tanqidiy fikrlarni uyg'otdi. Muxoliflar vaqtning bunday tushunishi uchun A.SHyus yashagan kundalik hayotning tarixiy turiga xos ekanligini, ammo u kabi kundalik hayot emasligini ta'kidladilar. Kundalik vaqtning ko'proq universal xususiyatlari bormi yoki u rango-ranglik singari davrning umumiy xronotopiga qarab o'z xususiyatlarini o'zgartiradimi? Kundalik hayot vaqtining o'ziga xos xususiyatlarini tushunish uchun uchta savolga izchil javob berish kerak: Kundalik hayotni vaqtincha tashkil yetishning obyektiv xususiyatlari nimada? Kundalik hayotning chegaralari qayerda yotadi? U qanday tuzilgan? Kundalik hayot vaqtining umumiy xususiyatlari bir qarashda kundalik hayot olamida vaqtning chiziqli va siklik modellari o'rtasida tanlov ikkinchisining foydasiga hal qilinadi. Haqiqatan ham, kundalik hayot vaqti bir xil, takrorlanadigan hodisalar bilan to'ldirilib, tabiiy va ijtimoiy sikllar bilan chambarchas bog'liqdir. Bu yerda tarixiy o'zgaruvchi faqat siklni tashkil etuvchi omillar ustuvorlik qiladi. O'rta asr shahar aholisi uchun diniy bayramlar davri hal qiluvchi bo'lib chiqardi. Fermer uchun siklik asosan tabiiy (kunlik mavsumiy tayyor) bilan bog'liq.

Zamonaviy ishchi yoki talaba asosan besh yoki olti kunlik ish haftalarida ishlaydi. Ammo kundalik hayotda takrorlash hech qachon mifologik “abadiy qaytish” va o‘zgarishsiz qayta-qayta takrorlanadigan yopiq siklni anglatmaydi.

Fransuz sotsiologi A. Levabre kundalik hayot vaqtining ushbu xususiyatiga e’tibor qaratdi. “Kundalik hayot” deb ta’kidlaydi u, “tabiatda hukmronlik qiladigan” va ratsional deb nomlangan jarayonlarda ustun turadigan siklik, takroriy ikki turdagi chorrahada joylashgan. Kundalik hayot, bir tomondan, sikllarni - kun va tunni, fasllarni va qishloq xo‘jaligi mavsumlarini, faollik va dam olishni, ochlikka to‘yinganlikni, istak va uni qondirishni, hayot va o‘limni nazarda tutadi. Boshqa tomondan, unda takroriy mehnat va iste’mol hukmronlik qiladi. Boshqacha qilib aytganda, kundalik hayotning haqiqiy siklik tashkilotidan tashqari, unda siklni tashkil qilmaydigan takrorlanadigan hodisalar ham mavjud. Bundan tashqari, kundalik hayotning tashqi monotonligi va takrorlanishi davrning kundalik hayotida ham, shaxs hayotida ham tashqi jihatdan ahamiyatsiz.

Ammo barqaror o‘zgarishlarni yashiradi, binobarin, kundalik hayot vaqti ham chiziqli xususiyatga ega. Kundalik hayotning bu kabi ikkilamchiligi uchta toifadan biri - o‘tmish, hozirgi kun va kelajak - kundalik o‘tmish uchun hozirgi zamon ikkita gipotezada ustuvor ahamiyatga ega bo‘lishiga olib keladi.

Kundalik hayot retrospektivdir. O‘zi tomonidan kundalik hayot tartibi o‘tmishni takrorlash bilan shakllanadi, ya’ni hozirgi zamondagi o‘tmish. O‘tmish har kuni mavjud qonun bilan belgilangan odatlar, urf-odatlar shaklida mavjud. Shu bilan birga, o‘tmishga muqarrar ravishda ishonish nafaqat insonga psixologik qulaylik beradi, lekin ko‘pincha sabab bo‘ladi. Kundalik hayot uchun eng kam ahamiyatga ega joriy vaqt. Bu, qisman, umumiylikning oldindan aytib berilishi bilan bog‘liq kundalik hayot, uning nisbiy xavfsizligi, talab qilmaydi kelajak haqida doimiy qizg‘in mulohazalar va buni taxmin qilishga urinishlar bilan asoslanadi. Kundalik hayotda kelajakdagi zamon asosan kutish va kundalik ko‘rinishida taqdim etiladi va to‘g‘ridan-to‘g‘ri hozirgi zamonga qabul

qilinadi, uning tabiiy davomi sanaladi. Semantik markazni o'tkazish hamma joyda mavjud kunlik hayot kelajakka faqat tanish bo'lgan taqdirda mumkin bo'ladi u yoki bu sababga ko'ra hayot kechishi buziladi (harakatlanuvchi, o'zgaruvchan ish joylari, oilaviy ahvolning o'zgarishi, sog'liq muammolari xandaq va boshqalar). Keyinchalik uzoq istiqbollarning faqat dalolat beradi faoliyatning diqqatga sazovor joylari, ammo to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qilmaydigan mavjudlik bilan belgilanadi. Insoniyat tarixi shundan dalolat beradiki, jahon xalqlari madaniyati negizida madaniy unversallikdan ko'ra, madaniy tafovutlar va madaniy rangbarangliklar ko'proq uchramoqda. Insoniyat madaniyatlarining turli-tumanligi qadriyatlar, hulq-atvor meyorlari orqali ko'rinadi. Masalan, ayrim xalq vakillari ustritsalarni tansiq taom sifatida iste'mol qiladi, lekin mushuk va kuchuklarni yemaydi. Musulmonlar cho'chqa go'shti yemaydilar, hindlar esa yeydilar, ammo ular mol go'shti yemaydilar. G'arb erkaklari bir-birlari bilan o'pishib so'rashsa, bu tabiiy holat sifatida qabul qilinadi. Sharq erkaklari uchun bu jarayon or-nomusning buzilishi belgisi sifatida qayd etiladi.

Bu xususiyatlarning barchasi bir jamiyatni ikkinchi jamiyatdan ajratib turadigan keng madaniy tafovutlarning bir jihati, xolos. Insoniyat madaniyatlari bir-biridan jiddiy farq qilganligi uchun, bir madaniyat vakillariga boshqa madaniyatda qabul qilingan xulq-atvor va tasavvurlar juda yoqimsiz ta'sir qiladi. Demak, har bir madaniyatda o'ziga xos, betakror xulq shakllari qabul qilingan bo'lib, boshqa madaniyat vakillariga ular g'alatiroq tuyilishi mumkin. Har qanday madaniyatni uning o'z ma'no belgilari va qadriyatlaridan kelib chiqib o'rganmoq kerak. Aks holda, begona madaniyat to'g'ri tushunilmay qolish xavfi tug'iladi va bu madaniyatga obektiv yondashishning ilojini qoldirmaydi. Shuning uchun sotsiologiya bir madaniyatni o'zga madaniyat nuqtayi nazari bo'yicha baholashdan uzoqlashishga intilinadi.

Madaniyat shakllanishi va uning yuksalib borishi ijtimoiy jarayonning bir qismidir. Boshqacha qilib aytganda, insonlarda ma'naviy va estetik ongning rivojlanishi bilan insonlar madaniylashib brogan, degan tushunchaga kelishimiz

mumkin. Mishel de Serto ta'kidlaydiki – madaniylashgan odam tavsifi o'z hayotfaoliyati davomida muayyan meyor vositalarini qo'llay olishi mumkin, deb hisoblanadi.

Har bir madaniyat o'ziga xos artefaktlar va hulq-atvor shakllarini tarixiy taraqqiyot davomida shakllantiradi. Madaniy o'zgarishlar borasidagi tushunchalar XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab kuchaya boshladi. Madaniyat borasida olib borilgan tadqiqotlarning ko'pchiligi ommaviy va qadimiy madaniyat shakllari borasida olib borilgan. Yana shuni ta'kidlash lozimki, sanoatlashgan jamiyatlarda an'anaviy madaniyatlar asta-sekin yo'q bo'lib borishi kuzatiladi.

Ahamiyatli tomonidan biri shundaki, milliy madaniyat shakllari global ommaviy madaniyat ta'sirida yo'q bo'lib ketish havfi ostida qoladi. Postindustrial jamiyatlardagi madaniyatlar sanoatlashuv va shaharlashuv borasidagi o'zgarishlarning natijasida yuzaga kelgan alohida madaniy shakllarni yuzaga keltiradi. Texnika taraqqiyoti natijasida alohida madaniyat shakllari ham yuzaga kelishi mumkin. Misol uchun, madaniy xordiq chiqarish avvallari jamiyatning turli sinflariga qarab har xil bo'lgan. Masalan, XX asrning birinchi yarmida kino san'ati faqatgina kiborlar uchun madaniyat shakli hisoblangan bo'lsa, hozirga kelib jamiyatning barcha qatlamlari ushbu imkoniyatdan keng foydalanishlari mumkin. Lekin, baribir shuni alohida ta'kidlash kerakki, madaniy faoliyat shakllari jamiyatdagi sinflar va mahalliy xususiyatlarga ko'ra farqlanishi mumkin.

Madaniyat ishlab chiqarish bilan o'zaro bog'liq bo'lib, ular bir- birining yutuqlaridan unumli foydalanib turadi. Lekin, ushbu jarayon tez-tez o'zgarib boradi. Xususan, ishlab chiqarishda ko'mirdan foydalanish, yoki kauchukdan foydalanish avvallari muhim tarmoq hisoblangan bo'lsa, bugunga kelib, ularning ahamiyati deyarli kuzatilmaydi. Bu esa tabiiyki, ushbu soha bilan bog'liq madaniy jabhalarga ham o'z ta'sirini ko'rsatib ulgurdi. Shuningdek, biz urbanizatsiya, ya'ni shaharlashuv va u bilan bog'liq migratsiya omilini ko'rib chiqadigan bo'lsak, bu vaziyatda ham madaniyatning sotsial jihatlarini umumiy tarzda o'zgarishga kelganini kuzatishimiz mumkin.

Madaniyat borasida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, jamiyatda amal qiluvchi sotsial meyorlar tarixan shakllangan bo'lib, uning amal qilishi uchun ijtimoiy nazorat ham mavjudir. Insonlarda ijtimoiy munosabatlarning muhim qismiga aylangan madaniy munosabatlar intensiv tarzda hulq-atvor va hayot tarziga ta'sir ko'rsatib boradi. Avodlar almashinuvi jarayonida madaniyatning muhim tarkibiy shakli bo'lgan yozuv va til imkoniyatlari orqali kishilar boshqa madaniy yutuqlarni keyingi avlodga transformatsiya qilishi mumkin. Qadimda ko'plab xalqlarning o'ziga xos madaniyat shakli bo'lgan sotsial meyorlar va dinlari bo'lgan. Ularning ko'plari turli xil madaniy to'qnashuvlar natijasida yo'qolib ketgan yoki o'zga kuchli madaniyatlar bilan bir-biriga qorishib singib ketgan.

Sotsial meyorlar o'z navbatida jamiyadagi ahloqiy va estetik-ma'naviy hususiyatlarni shakllantiradi.

Har qanday madaniyat insonlarning turmush tarzini muvofiqlashgan tarzda olib borish imkoniyatlarini yaratadi. Jamiyatning sotsial meyorlari ijtimoiylashuv natijasida insonlarning hulq-atvorini harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Madaniy farqlanishlar esa sotsial meyorlarning amal qilish darajasiga qarab ham belgilanishi mumkin. Madaniyatdagi amal qiluvchi darajalar esa jamiyatning sotsial nazoratiga bog'liqdir. Bu bog'liqlikni jamiyatning sotsial tuzilmalari orqali amalga oshirilib, o'z navbatida u ijtimoiy tizim orqali harakatga keladi.

Madaniy farqlanishlarni o'rgangan olimlar hududning geografik imkoniyatini inkor etmaydilar. Chunki qadimda texnik imkoniyat yo'q bo'lgan davrlarda mavjud madaniyatlar bir qobiqda stixiyali tarzda shakllangan va rivojlanib borgan. Bu esa madaniyatning umumiy tomonlarini bir tomonlama shakllanishiga olib kelgan. Buyuk geografik kashfiyotlar yevropaliklarni o'zga madaniyat shakllari bilan tanishish imkoniyatini yaratib berdi. Bu esa keyinchalik madaniy antropologiya sohasini rivojlanishiga olib keldi.

Buyukbritaniya va Yevpopada madaniyat sotsiologiyasi. Madaniyat borasida olib borilgan tadqiqotlarda fransuz olimi P.Burdyening nazariyalari asosiy rol o'ynaydi. U o'zining "Tafovut" nazariyasida M.Veber va G.Zimmellarning turmush tarzi, sinflar va sotsial qatlamlar borasidagi nazariyalarini rivojlantirdi. P.Burdyening fikriga ko'ra hayot tarzining darajasi va madaniy orta qolishning o'z navbatida ijtimoiy-iqtisodiy sharoit bilan bevosiya bog'liq bo'ladi. Burdye urf-odat, rasm-rusumni besh asosiy yo'nalish – madaniyat, ijtimoiyat, ta'lim, iqtisod va siyosat bilan bog'laydi. U alohida madaniyat va iqtisodiy kapital o'rtasidagi bog'lanish shaxsning sotsial maqomida aks etadi, deb ta'rif beradi. Burdyega ko'ra shaxsda sotsial-iqtisodiy mobillik yuzaga keladi va bu jamiyat bilan integratsiyaga kirishish imkonini beradi bu individual va jamoaviy darajalarda yaqqol ko'rinadi.

Madaniyat sotsiologiyasi bo'yida nazariyalarning asosiy qismi XX asrning so'nggi 30 yili davomida yuzaga keldi. Bu borada Izrail Charni faoliyatiga alohida to'xtalish lozim. U 1978 yilda Britaniya sotsiologiya assotsiatsiyasida o'zining madaniyat borasidagi konferensiya materiallari sifatida "Madaniy burilishlar" nomli muhim kitobini chop etdi. Bir necha yillardan so'ng I.Charni Britaniya sotsiologiyasida madaniyat borasida tadqiqotlarga asosiy urg'u berilishiga noroziligi bildirdi.

Madaniyat sotsiologiyasining qat'iy himoyachilari postmodernizm g'oyalar tarafdorlari bilan "refleksiv zamonaviylik"dagi madaniyat borasida bahslashilar. "Refleksiv zamonaviylikni" Buyuk Britaniya sotsiologi Entoni Giddens postmodernizmdagi o'zaro munosabatlar olib borish usullariga media ta'sirining oshishiga o'xshatadi. Bu jarayonlarning o'sib borishi natijasida individual va jamoaviy munosabatlar shakllarningni yangi imkoniyati paydo bo'ladi. Giddens sinflar, gender va etnik strukturalarning tajribalar borasida to'xtab qolmaslik haqida ilmiy mulohaza yuritgan.⁷

⁷ Cultural Sociology An Introduction Les Back, Andy Bennett, Laura Desfor Edles 2012 page 22,23,24

Zamonaviy jamiyatda madaniyatning o'ziga xosligi. Madaniyatning jamiyatda to'la-to'kis mavjud bo'lishini ijtimoiy institutlar ta'minlaydi. Bu ijtimoiy institutlarning asosiy vazifasiga aynan ma'naviy boyliklarni ishlab chiqarish, taqsimlash va ayirboshlash kiradi. Ular tarkibiga turli tashkilot va muassasalar kiradi, ya'ni: birinchidan, ma'naviy madaniyatni ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish (ijodiy uyushma, ilmiy-tadqiqot institutlari, xalq ijodiy jamoalari, kinostudiyalar, nashriyot va hokazo); ikkinchidan, ma'naviy qadriyatlarni taqsimlab chiqish (kinoteatrlar, sirk, konsert uyushmalari, ma'ruzaxonalar, maktablar, kutubxonalar, muzeylar va hokazo); uchinchidan, madaniyatni ishlab chiqarish va taqsimlash jarayonini sintetik ravishda bir-biri bilan birlashtirish orqali (klublar, teatrlar, filarmoniyalar, radio, televideniye, oliy ta'lim muassasalari kafedralari va hokazo).

Uzoq vaqtlar fanda madaniyat deganda faqat ma'naviy madaniyat nazarda tutildi. Negaki borliqni haqiqat, yaxshilik, go'zallik belgilaydi, deb hisoblashgan. Shuning uchun birinchi o'rinda ilmiy tadqiqotlarning asosi axloq, nafosat bo'lib keldi. Natijada jamiyatning moddiy hayotini, uning iqtisodiyotini o'rganishga e'tibor berilmadi. Moddiy madaniyat tadqiqot uchun qiziqarsiz hisoblandi. Industrial jamiyatning vujudga kelishi, uning texnikaviy taraqqiyoti va texnologiyalarining tezda almashishi madaniyatshunoslarni insoniyatning barcha moddiy madaniyatini o'rganishga majbur qildi".

Shuningdek, hozirgi kunda madaniyat tizimlaridan bo'lmish moddiy va ma'naviy madaniyat bir-biriga shunday ta'sir qilyaptiki, bir tomondan, ma'naviy madaniyat moddiy madaniyat yaralishiga sabab bo'lsa, ikkinchi tomondan, moddiy madaniyatning boyishi ma'naviy madaniyatning yangi qirralarining ochilishiga sabab bo'lmoqda. Eng qizig'i, uchinchi tomondan esa, moddiy madaniyatda ma'naviy madaniyat va, aksincha, ma'naviy madaniyatda moddiy madaniyatni uchratish mumkin. Masalan, ilmiy-texnik jarayon bo'lmish ommaviy axborot vositalari, radio, televideniya, kino, magnitafon, videotexnika, komputer kabilar moddiy madaniyat bo'la turib, ma'naviy madaniyat

oshishiga xizmat qiladi. Ma'naviy madaniyat bo'lmish ilm-fan esa texnikaning rivojiga xizmat qiladi. Hattoki texnikani ma'naviylashtirish asri boshlandi.

Moddiy madaniyat deb insoniyat mehnati bilan yaralgan, uning barcha moddiy ehtiyoj va talablariga javob beradigan bir necha moddiy qadriyatlar yig'indisiga aytiladi. Moddiy madaniyatga, avvalo, mehnat qurollari va ishlab chiqarish, ijtimoiymaishiy xizmat turlari (bular: transport, aloqa vositalari, kommunal uy-joy xo'jaligi xizmati va hokazo), kiyim-bosh, uy-ro'zg'or buyumlari kiradi.

Demak, moddiy madaniyat insonning tabiatni qay darajada egallay olganligini va unga ta'sir qilib, uni qanchalik o'zgartira olganligini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Madaniyat sotsiologiyasi. M.Bekmurodov – Toshkent: O'zbekiston, 2008
2. The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology Oxford University Press *Jeffrey C. Alexander* 2003
3. Cultural Sociology An Introduction Les Back, Andy Bennett, Laura Desfor Edles 2012
4. Tony Bennett, Mike Savage, Elizabeth Silva, Alan Warde, Modesto Gayo-Cal and David Wright. Culture, Class, Distinction/ Published in the USA and Canada by Routledge. - New York, London, 2008.
5. The Blackwell companion to the sociology of culture / edited by Mark D. Jacobs and Nancy Weiss Hanrahan. - UK Copyright, Designs, and Patents Act, 2005.
6. Introduction to Sociocultural Anthropology. Zerihun Doda. Debub University. 2005

Nazorat savollari

1. Sotsiologik tadqiqotlarda kundalik hayotning o'lchov strategiyalari nima?
2. Sotsiologik tadqiqotlarda madaniyatning ijtimoiy prognozi qanday amlga oshiriladi?
3. Madaniyatning turlari va rivojlanish bosqichlarini ko'rsating?
4. Madaniyat shakllanishida ijtimoiy meyorlar ahamiyatini aniqlang?

5. *An'analar, urf-odatlarning o'ziga xosligi nimada?*
6. *Turmush tarzi va ijtimoiy madaniyatning o'zgarishi sabablari nimada?*
7. *Britaniya va Yevropada madaniyat sotsiologiyasi borasida qarashlar nimalardan iborat?*
8. *Zamonaviy jamiyatda madaniyatning o'ziga xosligi tushunchasini ta'riflang?* **2-Seminar**

Mavzu: ZAMONAVIY AKADEMIK SOTSILOGIYA ILMIY MAKTABLARINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHINING SOTSIAL QONUNIYATLARGA O'TISH JARAYONLARINI KUZATISH.

Reja:

1. Kundalik hayot sotsiologiyasining turlari, tamoyillari, qonuniyatlari
 2. Fundamental va amaliy tadqiqotlar doirasida kundalik hayot va madaniyatning o'rganilishi
 3. Kundalik hayot va madaniyat sotsiologiyasining horijiy tajribada o'rganilishi
- Seminar mashg'ulotini olib borish tartibi:** Tinglovchilardan ixtiyoriy ravishda kichik guruhlar shakllantiriladi, mavzu buyicha asosiy tushunchalarni javdal va sxemalari shakllantiriladi. Tinglovchilar o'zlari bajargan amallarini individual yoki guruhiy tarzda izohlab, himoya etadilar.

Seminar mashg'ulotini olib borishda qo'llaniladigan metodlar: "Bumerang", "Charxpalak", "Venna diagrammasi", "BBB" "FSMU", "Tushunchalar izoxi"

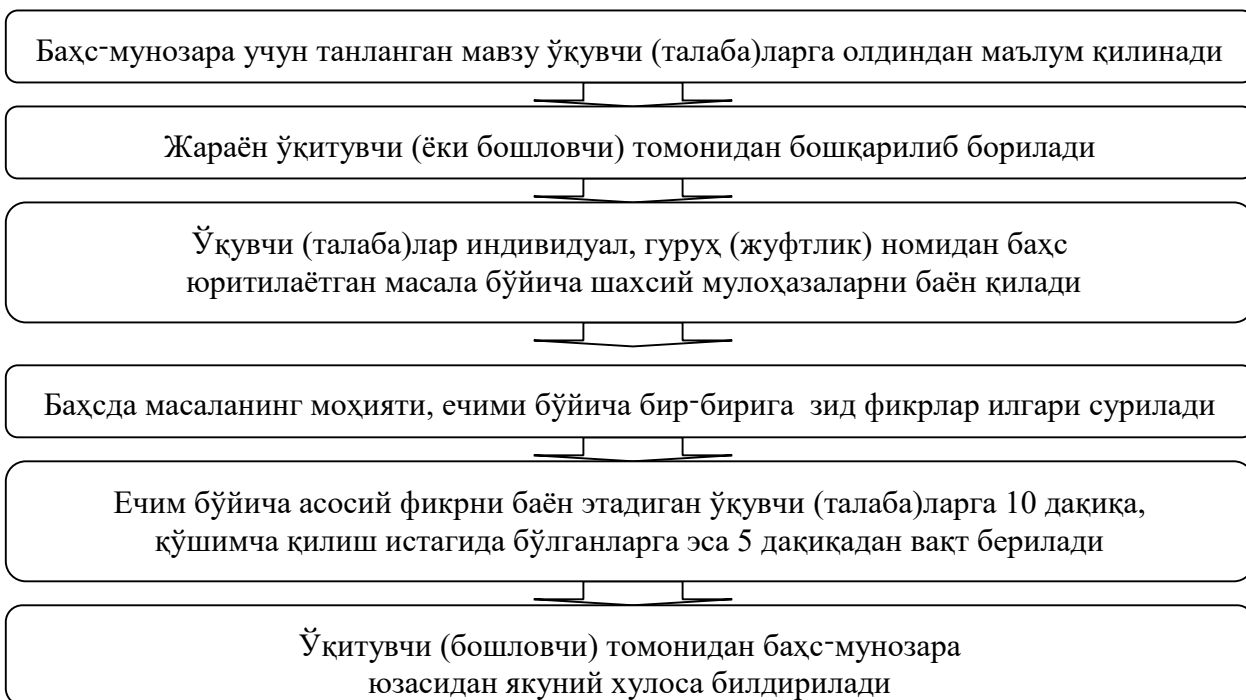
"BAHS-MUNOZARA" METODI

Metod ikki yoki undan ortiq shaxslar tomonidan muayyan vaqt oralig'i va qat'iy qoidalarga muvofiq tashkil etiladigan og'zaki bahs bo'lib, tinglovchi larda o'rganilayotgan mavzu bo'yicha erkin, asosli fikrlarni bildirish qobiliyatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. O'quv mashg'ulotlarida bahs-munozaradan foydalanishda mavzuga doir ma'lum masalalar hal qilinadi.

Metodni qo'llashda quyidagi tartibda ish ko'riladi:

Izoh: 1) bir tinglovchi ga ikki марта сўзга чиқишга рухсат этилмайди;

2) о‘қитувчи (boshlovchi) tinglovchi larning mavzudan chetga chiqmasliklarini qat’iy nazorat qilib boradi, bordi-yu, shunday holatlar sodir etilsa, so‘zlovchilar bu haqida ogohlantiriladi.



“BILAMAN. BILISHNI XOHLAYMAN.

BILIB OLDIM” (BBB) METODI

Metod tinglovchi larga muayyan mavzular bo‘yicha bilimlari darajasini baholay olish imkonini beradi. Uni qo‘llashda tinglovchi lar guruh yoki jamoada ishlashlari mumkin. Guruhda ishlashda mashg‘ulot yakunida guruhlar tomonidan bajarilgan ishlar tahlil qilinadi.

Guruhlar faoliyati quyidagi ko‘rinishda tashkil etilishi mumkin:



Ҳар бир гуруҳ умумий схема асосида ўқитувчи томонидан берилган топшириқларни бажаради; машғулот якунида лойиҳа бандлари бўйича гуруҳларнинг муносабатлари умумлаштирилади

Гуруҳлар умумий схеманинг алоҳида бандлари бўйича ўқитувчи томонидан берилган топшириқларни бажариб, ғояларни умумлаштиради



моддий маданият

ижтимоий маданият

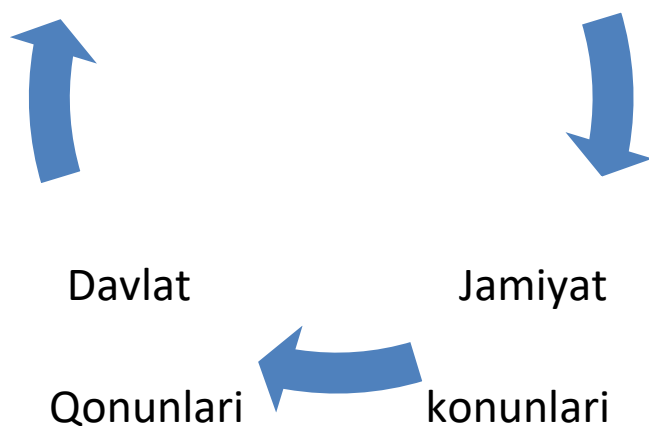
маънавий маданият

сиёсий маданият

Ijtimoiy
meyorlar



Ijtimoiy nazorat



Foydalanilganish uchun adabiyotlar

1. Mirziyoyev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 488 b.
2. Mirziyoyev SH.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. 1-jild. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 592 b.
3. Mirziyoyev SH.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild. T.: “O‘zbekiston”, 2018. – 507 b.

4. Mirziyoyev SH.M. Niyati ulug‘ xalqning ishi ham ulug‘, hayoti yorug‘ va kelajagi farovon bo‘ladi. 3-jild.– T.: “O‘zbekiston”, 2019. – 400 b.

5. Mirziyoyev SH.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild.– T.: “O‘zbekiston”, 2020. – 400 b.

2.The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology Oxford University Press *Jeffrey C. Alexander* 2003

3.Cultural Sociology An Introduction Les Back, Andy Bennett, Laura Desfor Edles 2012

4.Tony Bennett, Mike Savage,Elizabeth Silva, Alan Warde,Modesto Gayo-Cal and David Wright. Culture, Class, Distinction/ Published in the USA and Canada by Routledge. - New York, London, 2008.

5. The Blackwell companion to the sociology of culture / edited by Mark D. Jacobs and Nancy Weiss Hanrahan. - UK Copyright, Designs, and Patents Act, 2005.

3-Seminar

GLOBALLASHGAN DUNYO VA KUNDALIK HAYOTNING UZVIY ALOQADORLIK JARAYONLARINI ANIQLASH. O‘ZGARUVCHAN AXBOROTLASHGAN DUNYODA KUNDALIK HAYOTNING O‘RNI VA AHAMIYATINI OCHIB BERISH.

Reja:

1. Globallashgan dunyo va kundalik hayotning uzviy aloqadorlik jarayonlarini aniqlash
2. O‘zgaruvchan axborotlashgan dunyoda kundalik hayotning o‘rni va ahamiyatini ochib berish
3. Kundalik hayotning sikl bosqichlari

Tayanch iboralar: *Kundalik makon, ijtimoiy makon, globallashuv, hayot sikllari, kundalik turkumlash, ommaviy madaniyat, elitar madaniyat, submadaniyat, madaniyat va iqtisod, madaniyat va siyosat, madaniyat va fan, madaniyatda o‘zgarishlar. madaniyatning xilma-xilligi, madaniy talvasa (shok).*

Kundalik hayot madaniyati va madaniyatshunoslikni tadqiq etish uchun 1964 yilda Birmingem universitetida “Zamonaviy madaniy tadqiqotlar” markazi tashkil etildi. Uning faoliyati ushbu ilmiy yo‘nalishning asoschilaridan biri Raymond Uilyams tomonidan tuzilgan madaniyatni yangicha tushunishga asoslanadi. Bu sharhga ko‘ra madaniyat ma’lum bir jamoaning hayot tarzidir. Kundalik hayot madaniyatini bunday tushunish tadqiqot obyektlari va qo‘llaniladigan usullar doirasini sezilarli darajada kengaytirdi. Shu vaqtdan boshlab, boshqa madaniyat turlari bilan huquqlari tenglashtirilgan kundalik hayot madaniyatini faol o‘zlashtirish boshlandi. Ushbu soha doirasida kundalik hayot madaniyatiga qiziqish, avvalo, madaniyat va hokimiyat o‘rtasidagi munosabatlarni o‘rganish, hukumat o‘z maqsadlariga erishish uchun madaniyatdan qanday foydalanish va madaniyat qanday qilib strategik kuch vositasiga aylanadi, degan savolni hal qilishga qaratilgan edi.

Kundalik hayotning aks yettirmaydigan tabiati, qishloq xo‘jaligi vakillarining mantig‘iga ko‘ra, kundalik madaniyat tomonidan yetkazilgan meyorlar, qadriyatlar va ideologemalarni tanqidiy singdirishning zaruriy shartiga aylanadi. Binobarin, asosiy vazifa "yashirin xususiyatlarni, ya'ni kundalik madaniyat sohasiga kirib boradigan kuch va ziddiyatlarni, avvalambor, ommaviy va ommaviy axborot vositalarini ochib berish" dir. Masalan, mashhur illyustrativ jurnallarning o‘qish doirasini o‘rganish, televizion dasturlarni kuzatib borish shular jumlasidan sanaladi. Aynan madaniy tadqiqotlar doirasida hissiyotlarni madaniyat hodisa sifatida o‘rganish rivojlanib borgan.

Madaniyatshunoslikning uslubiy jihatdan o‘ziga xos xususiyati undagi ijtimoiy va madaniy jarayonlarni tahlil qilishning mikro va makro darajalarini birlashtirishdir. Bir tomondan, tadqiqotchilar mafkuraviy va jamoatchilikning ustunlik strategiyasiga, ikkinchidan, ayrim odamlarning biografiyasidagi o‘ziga xosligi bo‘yicha kundalik amaliyot va hayot trayektoriyalariga e’tibor beriladi. Shunday qilib, kundalik hayotni o‘rganish uning kontekstini tashkil etuvchi ijtimoiy va madaniy jarayonlarni qayta tiklashga imkon beradi. Ammo madaniy tadqiqotlar bir vaqtning o‘zida oziqlanadigan

umumiy pafosda yangi tadqiqot istiqbollarini ochib beradi va tahlil qilinadigan muammolar doirasini cheklaydi. Kundalik madaniyatning har qanday hodisasi uning siyosiy funksiyasi va mafkura bilan bog'liqligi masalasini o'rganib chiqishni ta'minlaydi. Shunday qilib, kundalik hayotni o'rganish kundalik hayotni tavsiflovchi hodisalarni tadqiq qilishdagi hodisalarni konseptual ravishda umumlashtirish va ularning madaniy xususiyatlarida insoniyat mavjudligining boshqa sohalar bilan o'zaro aloqalarini aniqlashgacha rivojlanadi. Bugungi kunga kelib, kundalik hayotni o'rganish fanlararo xarakterga ega bo'lib, u uslubiy jihatdan kundalik madaniyatni ham statikada, ham dinamikada tahlil qilishga imkon beradigan turli xil tushunchalar, yondashuvlar va usullarni vujudga keltiradi.

Kundalik hayotning makoni uning asosiy tajribaviy dunyosi singari "kundalik hayot - bu insonning uyi" metaforasini qabul qilinishiga olib keladi. U yoki bu darajada kundalik madaniyatni turli xil tadqiqotlarda namoyon bo'lishi, ushbu "hodisa"ning chegaralari va ichki tuzilishi haqidagi savolga javobni belgilashda hech qanday ma'no kasb etmasligini belgilaydi. Kundalik hayot makoni eng umumiy ko'rinishda hayotiy ehtiyojlarni qondirishga qaratilgan faoliyatni rivojlantiradigan joylar tizimi sifatida ifodalanishi mumkin. Ushbu joylarning doirasiga uy, ish joylari, transport arteriyalari, savdo maydonchalari (do'konlar, bozorlar, savdo va ko'ngilochar markazlar), xizmat ko'rsatish korxonalar (umumiy ovqatlanish korxonalar, sartaroshxonalar, ustaxonalar, klinikalar) va boshqalar kiradi. "Uchinchi darajalilar", ya'ni jamoatning norasmiy uchrashuvlari uchun shakllantirilgan neytral hududlar, ya'ni ko'p qavatli uylarning hovlilari, turar joylardagi kichik do'konlar, kafelar, pablar, shuningdek bepul, beg'araz muloqot qilish joylari, hamda vazifa, maqsad, javobgarliklarga asoslangan ijtimoiy rollarni bilan bog'liq bo'lgan masalalardagi shaxsiy ishtirok etishlar shular jumlasidandir.

Biroq, kundalik hayot makoniga joylar to'plami sifatida yondoshish xarakterli bo'lib, ushbu turdagi makon mavjudligining o'ziga xos xususiyatlarini ochib bermaydi.

Shuning uchun kundalik hayotning fazoviy parametrlaridagi o'ziga xoslikni nazariy tushunishga ehtiyoj seziladi. U uchta sohaga ega: kundalik hayot makonidagi obyektiv dunyo; kundalik hayotni aks ettirish maydoni; tajribalar maydoni.

Kundalik hayot maydoni bilan bog'liq faoliyatda mentalitet va emotsionallik maydoni alohida namoyon bo'lib, turli xil xulq-atvor, aqliy va psixoemotsional reaksiyalarni keltirib chiqaradi. Psixoemotsional g'oyani ishlab chiqish va takomillashtirish, kundalik hayot makonini madaniyat makonining alohida holati sifatida ikki jihatdan ko'rib chiqish mumkin. Birinchidan, ushbu obyektlarni boshqarish va amaliy faoliyatni amalga oshirish uchun joy. Ikkinchidan, bu o'zga odamlar bilan o'zaro aloqalar maydoni va o'zaro ta'sir o'tkazish muammolarini hal qilish uchun joydir. Bunga asoslanib, kundalik hayot makonini ham jismoniy, ham ijtimoiy makon sifatida tahlil qilish mumkin.

Kundalik hayot makoni jismoniy makon sifatida. Odamlarning tashqi obyektlar bilan o'zaro munosabati nuqtai nazaridan kundalik hayot makoni jismoniy makonning maxsus versiyasidir. Kundalik hayot makoni insonning odatiy faoliyati yuzaga keladigan landshaftning ma'lum bir iborasidir. U moddiylik bilan asoslangan sezgir koordinatlarga ega va uni uchta rejimda ko'rib chiqish mumkin: jismoniy, sezgir va konseptual.

Kundalik hayotning haqiqiy jismoniy maydoni uch o'lchovli bo'lib, obyektlar bilan to'ldirilgan va to'g'ridan-to'g'ri amaliy assimilyatsiya qilish uchun qulaydir. Bunda kundalik o'zgaruvchan inson faoliyatining makoni shakllanadi. Kundalik hayotning ushbu makonini boshqa jismoniy makon turlaridan ajratib turadigan asosiy xususiyati shundan iboratki, shaxs unda yo'naltiruvchi nuqta sifatida qabul qilinadi, uning atrofida tartibga solinadi. Fizik makonning o'zi uchun chegara tushunchasi dolzarbdir. Birinchidan, bu inson uchun kundalik hayot chegaralarini belgilaydigan tashqi chegara hisoblanadi. Odatda bu chegara odamlar doimiy yashaydigan shahar yoki boshqa aholi punktlari chegaralari bo'ylab o'tadi. U chetga chiqib ketishi mumkin,

masalan, shahar atrofi yoki uning atrofidagi tabiiy landshaftni egallab olishi va hatto bir nechta aholi punktlarini o'z ichiga olishi mumkin.

Tashqi makonda kundalik hayot makonidan tashqarida sayohat, ish safari, uzoq qarindoshlarning yashash joylari, ya'ni insonning doimiy yashash joyidan geografik jihatdan uzoq joylashganligi namoyon bo'ladi. Ikkinchidan, o'zida kundalik hayotning jismoniy maydoni ham farqlanadi. Fazoning tuzilishini tartibga soluvchi eng muhim qo'zg'alish tashqi va ichki qarama-qarshilikda namoyon bo'ladi. Ichki makon - bu ko'p asrlar davomida kundalik makonning yadrosi bo'lib xizmat qilgan joy bilan bog'liqdir. Aynan joy odamning kundalik hayotidagi asosiy makon sifatida qabul qilinadi.

Ikkinchidan, o'zida kundalik hayotning jismoniy maydoni ham farqlanadi. Fazoning tuzilishini tartibga soluvchi eng muhim hodisa – bu tashqi va ichki qarama-qarshilikdir. Ichki makon - bu ko'p asrlar davomida kundalik makonning yadrosi bo'lib xizmat qilgan joyning makoni va bu joy odamlarning kundalik hayotidagi asosiy joy sifatida qabul qilinadi. Tashqi makon - bu joydan tashqarida bo'lgan faol rivojlanish sohasidir. “Bufer zonasi”ning bir turi – bu darhol uyga ulashgan joy, ya'ni hovli, ko'chaning shu uyga yaqin qismiga kirish joyi va boshqalarda o'z aksini topadi. O'z navbatida, tashqi va ichki makon ham nisbiydir. Uyning ichida uxlash, suhbatlashish, ovqat pishirish va iste'mol qilish, tanani parvarish qilish joylari mavjud. Ushbu jarayonlashtirish devorlar yoki bo'linmalar bilan tasdiqlanishi mumkin yoki tashqi ko'rinishga ega bo'lmasligi mumkin. Lekin har qanday joyning aholisi tomonidan amalga oshiriladigan va ularning faoliyatida qo'llab-quvvatlanadigan fuksiyalar mavjud: masalan, sovet kommunal xonadonlaridagi tashqi bo'shliq funksional jihatdan xilma-xildir.

Kundalik hayotni idrok etish makoni bu sezgi organlari tomonidan idrok etiladigan makondir. Agar haqiqiy jismoniy bo'shliq faoliyat jarayonida o'zlashtirilsa va unda odamning bevosita ishtiroki aniqlansa, u holda sezgi maydoni, avvalo ko'rish va eshitish yordamida hissiy jihatdan o'rnatiladi. Shuningdek, uning chegaralari kengayib

borishi fizik makon bilan taqqoslaganda tushunarli bo‘ladi. Sezgi fazosi atrofidagi olamni o‘z ichiga olgan elementlar, masalan, biz jamoat transporti oynasidan eshitishimiz mumkin bo‘lgan, hattoki ovoz manbai atrofga yetib bo‘lmaydigan bo‘lsa ham (qo‘shni blokning sport maydonchasidan tovushlar) xatti harakatlardan his etish mumkin. Joyni idrok etish tartibi, shuningdek, ish yoki dam olish joyining jismoniy parametrlarini qulay yoki noqulay deb qabul qilish bilan bog‘liq hodisalar shular jumlasidan hisoblanadi.

Insoniyat tarixining aksariyat qismida fizik va idrok makonining chegaralari bir-biridan farq qiladi. Ammo tovush va tasvirni fiksatsiya (qayd) qilish va uzatishning texnik vositalarini paydo bo‘lishi zamonaviy madaniyatda kundalik idrok makoni hajmi jihatidan jismoniy olamni yengib o‘tadi. Internet ma’lumotlarilagi dalillar qisqa fursatda dunyoning boshqa chekkasida sodir bo‘layotgan voqealarni yangiliklar xabarlarida aks ettiradigan bo‘ldi. Teledasturlar, boshqa xalqlarning kundalik hayotida aks ettirilgan suratlar Internet saytlari, jurnal illyustratsiyalari, shuningdek radioeshittirishlar yordamida koinotni, biz to‘g‘ridan-to‘g‘ri muomala qilmaydigan kosmik dunyoni o‘z ichiga qamrab oladi. Kundalik hayot chegaralarini cheksiz makonga qarab kengaytiradi. Idrok doirasini kengaytirishning maxsus usuli telefon aloqasi va ayniqsa virtual olamda yanada kengaydi.

.Kundalik hayotning konseptual yoki madaniy maydoni - bu jismoniy bo‘shliq bilan ta’minlangan ma’no va ramziy ma’no dunyosidir. Unda bir nechta semantik qatlamlarni ajratish mumkin. Avvalo, bu mifologik va diniy g‘oyalarga ko‘tarilish, rejalashtirish va bezatishning 30 ta ramziy ma’nosi, ularning qiymati an’anaviy madaniyatda juda katta edi, unda ramziylik va utilitar dunyo o‘rtasidagi chiziqlar beqaror bo‘lib qoldi va an’anaviy uy-joy ramziy koinotning modelini aks ettiradi. Biroq, ushbu g‘oyalarning elementlari zamonaviy madaniyatda saqlanib qolmoqda. Bundan tashqari kotnotning konseptual o‘lchovi uning funksional xususiyatlarini ifodalaydi va utilitar qadriyatlarni amalga oshirish bilan chambarchas bog‘liqdir. Bu jihatlar

shuningdek, yetarlicha barqaror ma'nolar to'plamini aks ettirishdir. Bundan tashqari, madaniy makon ko'proq mobil ma'no va qadriyatlarni, xususan, dominant vakolatlarni, go'zallik va zamonaviy moda tendensiyalari haqidagi g'oyalarni qamrab oladi. Shunday qilib, qachonlardir "zamonaviy uylar devorga osib qo'yilgan gilamlar, temir krovatlar estetik meyorlarga rioya qilish belgisi sifatida keskin salbiy baholandi.

Devorlarga bo'lgan estetik munosabat tubdan o'zgardi.

Keling, joy bilan bog'liq kosmosning turli xil ma'nolarini birlashtirganligini A.Chexov tomonidan "Sakrab tushgan qiz" hikoyasida tasvirlangan interyer misolida tasvirlab beraylik: "Olga Ivanovna yashash xonasida o'zining va boshqalarning eskizlari bilan barcha devorlarga suratlarni ramkalar va ramkalarsiz osib qo'ygan, pianino va mebel bilan u xitoy soyabonlaridan chiroyli tor joy yaratgan. Molbertlar, rang-barang lattalar xanjarlar, byustlar, fotosuratlar va shu kabilar. Ovqatlanish xonasida u devorga mashhur naqshlar bilan yopishtirgan, oyoq kiyimlari va o'roqlarni osgan, burchakka kos va rake qo'ygan, milliy uslubdagi ovqatlanish xonasi tushunarsiz bo'lib chiqdi, yotoqxonaga g'orga o'xshaydi, shift va devorlarni qorong'i mato bilan o'rab olgan, ko'rpa-to'shaklar ustida venetsiyacha chiroqni osib qo'ygan va eshik oldida uyni aniqlovchi raqam qo'ygan. Ushbu makonda diniy va mifologik ma'no yo'q. Utilitar qadriyatlarni amalga oshirish zarur bo'lgan minimal mebel bilan cheklangan (yotoqxonadagi karavot, yashash xonasidagi pianino) holat mavjud, xalos.

Boshqacha qilib aytganda, keltirilgan bu makon tarixiy kenglikdan va an'analar bilan bog'liqlikdan mahrum bo'lgan o'sha davr uchun zamonaviy makonning ko'rinishi. Buning o'rniga, an'analar sun'iy ravishda o'sha paytdagi "milliy uslub" ijodiy atrof-muhit elementlari yordamida qayta tiklanadi. Biroq, kvartiraning stereotipli va eklektik maydoni styuardessa ijodiy harakatlarining ikkilamchi va taqlidiga xiyonat qiladi. Shunday qilib, tasvirlangan interyer bir vaqtning o'zida zamonaviy moda tendensiyalarini aks ettiradi va qahramonning xarakterini, uning beparvoligi bilan chegaradosh beparvoligi va yolg'onchiligini ochib beradi.

Ijtimoiy makon sifatida kundalik hayotni atrofdagilarning boshqa odamlar bilan o‘zaro ta‘sir doirasi deb hisoblasak, u holda kundalik hayot maydoni ijtimoiy makonning alohida hodisasidir. Ijtimoiy makon insonning jismoniy joylashuvini emas, balki uning ijtimoiy mavqesini - individual jamiyatning turli guruhlari va uning a‘zolari bilan bog‘liq bo‘lgan aloqalar majmuasini qayd etadi. Bu holda, kundalik hayot maydoni bir jinsli hodisa sifatida emas, balki kosmik olamni tasniflash uchun amalga oshiriladi.

Eng qat‘iy tartibga solingan muhim makon. Bu insonning mehnat faoliyati amalga oshiriladigan va jamiyat, davlat oldidagi barcha majburiyatlar bajariladigan makon. Tarixiy jihatdan u korporativ va siyosiy munosabatlar bilan bog‘liq bo‘lib, bunda uning ko‘pgina xususiyatlari kundalik makonni ifodalaydi. Ko‘pgina hollarda, u nihoyatda rasmiylashtirilgan, individual bo‘lmagan munosabatlar bilan ajralib turadi. Lekin bu munosabatlar ko‘proq shaxsiy holatlarda ham, odam shaxsiy fazilatlaridan ko‘ra, uning ijtimoiy roli va funksiyasi nuqtai nazaridan qabul qilinadi va baholanadi. Rasmiy jamoat maydoni bu uzoq vaqtdan beri faqat erkaklar nomi bilan bog‘liq bo‘lib, ijtimoiy muvaffaqiyat makonidir. U turli xil ijtimoiy aloqalarni o‘z ichiga oladi va o‘zaro ta‘sirlarning bir nechta turlarini qamrab oladi, ularning orasida eng muhimi ish yoki ta‘lim jarayoni doirasidagi aloqalar va umumiy jamoat maqsadi (uchrashuv, miting, siyosiy saylovlar) bilan birlashtirilgan notanish odamlar o‘rtasidagi munosabatlardan tashkil topadi. Ushbu makon eng yuqori darajadagi “nazorat qilish vositasi, demak, hukmronlik va kuchni boshqarish vositasi” bo‘lib xizmat qiladi.

Ommaviy madaniyat - madaniyat mavjudligining murakkab, hamma vaqt bir xilda talqin qilinmaydigan o‘ziga xos shakli. “Ommaviy madaniyat G‘arb madaniyati bilan bog‘liq hodisa deb tushuniladi, shuningdek, u g‘oyasizlik, sifatsizlik va didsizlik namunasi sifatida talqin qilinadi. Ommaviy madaniyat chuqur ijtimoiy va madaniy ildizlarga ega. Ommaviy madaniyat paydo bo‘lishining ijtimoiy-iqtisodiy ildizlari yirik sanoat ishlab chiqarishning paydo bo‘lishi bilan bog‘liq.

XX asrda radio, kino, televideniye, video, komputerlar tizimining paydo bo'lishi natijasida ommaviy madaniyat o'z rivojlanishining yangi bosqichiga qadam qo'ydi. Bu bosqichda ko'pchilik uchun maqbul bo'lgan qarashlar va qadriyatlarni shakllantirish imkoniyatlari keskin darajada o'sgani bilan xarakterlanadi. Ommaviy madaniyat xalq madaniyatidan farqli o'laroq nafaqat kosmopolitik va, ayni paytda, umuman milliylikdan uzoq bo'Mishi ham mumkin. Ko'pgina hollarda ommaviy madaniyatning u yoki bu namunasining milliy mansubligini faqat uning tili yoki ijrochisiga qarab ajratish mumkin. Elitar madaniyat ko'pchilikka mo'ljallanmagani, tushunish qiyin bo'lgani bilan ajralib turadi.

Ommaviy madaniyat insonga xos bo'lgan hissiyotlar: muhabbat, qo'rquv, muvaffaqiyatga erishishga bo'lgan intilish, g'aroyibotga ishonch va shu kabilarga asoslanishi bilan ustuvorlik qiladi. Shu yo'l bilan ommaviy madaniyat real hayotga qaysidir jihatlari bilan o'xshash bo'lgan, ammo undan, ayni paytda, birmuncha uzoq bo'lgan hayot manzarasini yaratadi”

Amerikalik sotsiolog D.Bell o'zining “Ijtimoiy madaniyat va zamonaviy jamiyat” nomli asarida bayon qilinishicha, ommaviy madaniyatning qanday bo'lishi kerakligi aholi soni yoki xarakteri bilan belgilanmay, balki shu omma a'zolarining aqliy qobiliyatiga, dunyoqarashiga, uning ongi nimani “hazm” (qabul) qila olishiga bog'liq. Ommaviy madaniyatning asosiy usuli bu tomoshabinlarning sodda ravishda beriluvchanlik his-tuyg'ularidan foydalanishdan iborat, ya'ni chuqur mulohazalantirmaydigan asarlar orqali ularning his-tuyg'ularini “qarmoqqa ilintirish”.⁸

Submadaniyat. Submadaniyat - bu turli ijtimoiy guruhlar madaniyati, deb qaraladi. Submadaniyatga ijtimoiy qatlamlar: shaharliklar, qishloq aholisi, yoshlar, ishchilar, dehqonlar, o'rta qatlam, quyi qatlam va hatto yuqori qatlam kiradi. Gap shundaki, shu qatlamga kiruvchi kishilar faqatgina O'zlarining qatlamiga tegishli

⁸ “Public culture and modern society” D. Bell

madaniyatni yoqtiradilar, qolgan qatlamlardagi madaniyat turi ularga begonadek, tushunarsiz ko‘rinadi. Sababi esa submadaniyat har bir o‘ziga tegishli guruhni boshqa guruh madaniyatlaridan “izolatsiya”da saqlaydi. Masalan, eng rivojlangan va faol bo‘lgan yoshlar submadaniyati. Yoshlar submadaniyatining markazini musiqa tashkil qiladi

Elitar madaniyati turi. Oliy - elitar madaniyat. Elita (fransuzcha *elita* - eng sara, eng yaxshi, saralangan) - har qanday ijtimoiy tuzilmaning boshqaruv jihatlarini muvofiqlashtirish hamda rivojlantirish funksiyalarini amalga oshiruvchi oliy, imtiyozli qatlamdır. Elita haqidagi nazariyalar dastavval Platon, Aristotel, Nitshe va boshqa limlarning qarashlarida bayon qilingan. Hozirgi G‘arb sotsiologiyasidayelita turli xil talqin etiladi. Bunda elita hokimiyatga yo‘nalgan, siyosiy jihatdan eng faol odamlar jamiyatda eng ko‘p obro‘, maqom, boylikka ega bo‘lgan, ommaga nisbatan aqliy va axloqiy ustunlikka ega odamlar (X. Ortega va Gasset), jamiyatning noijodiy ko‘pchiligidan farq qiluvchi qismi (Toynbi), eng malakali mutaxassislar, menejerlar va boshqaruv tizimidagi oliy xizmatchilardir, deb izohlanadi” elitar madaniyati ostida, odatda, an’anaviy ijtimoiy-gumanitar va ilmiy-texnik (intellektual) madaniyat tushuniladi.

Elitar madaniyat — bu kam sonli kishilar madaniyatidir. Bu madaniyat turi oliy ta’lim-tarbiya ko‘rgan, maxsus tayyorlangan, ijtimoiy va intellektual kelib chiqishi eng sara, yuqori bo‘lgan kishilarga tegishlidir. Boshqacha aytganda, kiborlar-yelitar madaniyat jamiyatning imtiyozli tabaqalariga mo‘ljallangan. “San’at san’at uchun” qoidasi madaniyatda nafis san’at, mumtoz musiqa, faqat kiborlargina mutolaa qiladigan badiiy adabiyot namunalarini nazarda tutadi. Bunday madaniyat namunalari murakkab bo‘lib, ular maxsus intellektual - estetik maqomga ega bo‘lgan, yuksak did vakillari uchun yaratiladi”

Lekin shuni unutmaslik kerakki, madaniyat turlari ichida nizo shunday vaziyatda vujudga keladi: bunda kam sonli kishilar madaniyati bilan ko'p sonli kishilar madaniyati uzoq vaqt bir-biri bilan o'zaro aloqada bo'lmaydi.

Kiborlar - elitar madaniyati boshqa madaniyat turlaridan o'zining chuqur mazmunliligi, muammolar mohiyatini ochib bera olishligi, nozik-nafisligi, mulohaza qildiruvchanligi, butunligi, his-tuyg'ularga boyligi bilan farqlanadi. Kiborlar madaniyatiga eng sara adabiyotlar, turli san'at asarlari, falsafa, tabiiy, texnik va ijtimoiy sohadagi ilmiy-nazariy tadqiqotlar kiradi. Bu madaniyat turi o'z ijodkorining jamiyatdagi obro'si yoki ijtimoiy kelib chiqishiga qarab emas, yaratilgan asarning saviyasiga, yetukligiga qarab belgilanadi. Zamonaviy texnika va texnologiyalar, ommaviy axborot vositalari jamiki madaniyat turlarini, madaniy qadriyatlarni jamiyat a'zolari orasida keng yoyilishi va mustahkamlanishi imkonitberadi.

Elitar madaniyat bilan jamiyat a'zolari, ijtimoiy qatlamlarning barchasi o'qish jarayonida, ya'ni bolalik davrida tanishtirilsa, kishilarning qalbida qadriyatlarning barcha turlari shakllanib, umrbod muhrlanib qoladi. Lekin shuni unutmaslik kerakki, qaysi davrda, qaysi jamiyatda bo'lishdan qat'i nazar, kishilarning o'zlari istagan madaniyat turini tanlash imkoniyatlari erkin bo'lmog'i lozim.

Siyosat va madaniyat. Siyosiy madaniyat ma'naviy qadriyatlarning alohida tizimini tashkil qilib muayyan jamiyat, guruh, kishilarning siyosiy ongi manfaatlari, e'tiqodlari, maqsadlari ifodalaydigan amaliy faoliyat tizidan iboratdir. Siyosiy faoliyatning yuqori ko'rinishlarida "siyosiy ishlab chiqarish" ning va ma'naviy-nazariy ishlarib chiqarish muvofiq keladi. Ijtimoiy-amaliy siyosiy ishlab chiqarish davlat siyosiy guruhlar, partiyalar, siyosiy meyorlar, shuningdek, siyosiy faoliyat tufayli tarkib topgan funksional tuzilmaalardan iborat bo'ladi. Ma'naviy-nazariy siyosiy ishlab chiqarishga esa siyosiy mafkura, siyosiy qadriyatlar, ideallar, nazariyalar, dasturlar, siyosiy tajtibalar va an'analar, siyosiy xulq andozalari jamoatchilik fikri va boshqa hodisalar kiradi.

Madaniyat sotsiologiyasi siyosatning hayot tarziga qanday ta'sir eta olish qonuniyatlarini tahlil etadi. Siyosatchilar madaniy hayotga oid belgilar va marosimlarda qatnashish orqali o'zlarining siyosiy maqomini oshirishga harakat qiladilar. Darhaqiqat madaniyatga bo'lgan bunday munosabat siyosiy sotsiologiya kabi madaniy sotsiologiya ham o'rganishi lozim. Siyosiy faoliyatni amalga oshiruvchilar madaniy belgilarni jamiyatdagi norma va meyorlar asosida qo'llab shu orqali o'zining siyosiy faoliyatini kengaytirishni maqsad qilishadi. Siyosatchilar o'zini tinglovchi auditoriya xususiyatlaridan kelib chiqib muammoni yechish borasida o'z yo'lini belgilashi mumkin. Bunday maqsadni qo'yish orqali o'sha marosimni emotsional ta'sirini oshiradi. Pirovardida ularning bunday madaniy harakatlari ularning auditoriyasini jamoatchilik borasidagi yaxshi ishlarga intiluvchi kuchni beradi. Agar siyosatchilar o'zini yana kuchli bo'lishlari istashsa o'zining xudbin ambitsiyalardan voz kechishlariga to'g'ri keladi.

Biz madaniyat sotsiologiyasi va siyosiy sotsiologiya borasidagi asosiy konsepsiyalarini aniqlashtirib olishimiz zarur. Madaniy rituallar va timsollar jamiyatning siyosiy hayotini ma'lum darajada tartibga solish uchun xizmat qiladi. Ular jamiyat a'zolari uchun bir-birini tushunish va boshqaruvda yengillik yaratish uchun xizmat qiladi. Boshqaruvda o'ziga xoslikni kasb etib insonlarni umumqabul qilingan ko'nikmalarni qabul qilishga o'rgatadi. Siyosatdagi madaniy marosimlar va ularning mazmuni qanchalik muhim ekanligi tushunish uchun ularni alohida tahlil qilib chiqish zarur. Misol uchun prezidentlar saylovda g'olib bo'lgandan so'ng o'tkaziladigan inniguratsiya marosimi kishilarda rahbarga nisbatan ishonchni oshirish va rahbar ustidan ijtimoiy nazorat uchun xizmat qiladi.⁹

Madaniyat va fan. Ma'naviy ishlab chiqarishning mahsuli bo'lgan fan insonning mohiyati kuchlarini o'zida ifoda etib, madaniyat hodisasi sifatida namoyon bo'ladi. Fan madaniyat hodisasi deganda birinchi navbatda ,uning bilimlarini ishlab chiqish shakli

⁹ Cultural Sociology An Introduction Les Back, Andy Bennett, Laura Desfor Edles 2012page 108,111,117

ekanligi nazarda tutiladi. Avvalo shuni ta'kidlash lozimki , har qanday tasavvur va bilimlar singari fan ham ijtimoiy amaliyot , ijtimoiy ehtiyoj tufayli yuzaga kelgan.

Fan narsa-hodisalarni vujudga keltirgan sabablarning mohiyatini ochishga, ular o'rtasidagi aloqa va munosabatlar o'ta rang-barang shakllarda yuz berib, ular muvaqqat,favqulotdam muhim bo'lishi mumkin, ilmiy bilish mohiyatni ifodalash yo'llarini topadi. Fan voqealar tizimi belgilaydigan obektiv qonunlarni, juda uzoq va yaqin o'tmishdagi voqea-hodisalar mohiyatini tushuntirib, ularning ilmiy manzarasini tiklaydi. Aholining savodxonlik darajasi oshib atrofida bo'layotgan voqea-hodisalarning mohiyatini anglab, ularga pozitiv ruhda ratsionallik bilan yondashish uchun zarur bo'ladi. Fan bevosita madaniy hayotga ta'sir etadi. Bu esa madaniy hayotning fanni yanada rivojlanishi uchun zamin yaratadi.

Madaniy farqlanishlar. Globalizatsiya natijada xalqlar madaniyatini birbiri bilan uchrashdi yoki to'qnashdi. Madaniyat borasida ish olib borgan olimlar takidlaydiki turli madaniyatlar bir-birlari bilan uyushib umumiylikni kasb eta boshlaydi. Lekin bunda ustun bo'lgan madaniyat boshqa madaniyatlarga nisbatan disimmiliyatsiya holatini yuzaga keltiradi. Boshqa madaniyatlar esa assimiliyatsiyaga uchrab hatoki yo'q bo'lib ketish arafasida qoladi. Shunda ayrim madaniyat ko'rinishlari o'zligi saqlab qolish uchun subkulturalarni tashkil eta boshlaydi. Madaniy farqlanishlar glaballashuv va urbanizatsiya natijasida yo'q bo'lib ketishi to'g'risida olimlar fikr yuritishgan lekin hozirda madaniyat farqlanishi ayni bir ko'rinishlari sanoatlashuv va urbanizatsiya natijasida yuzaga kelmoqda. Misol tariqasida xippilar, emolar,sektantlar va boshqa ko'plab kichik guruh madaniyatiga xos madaniyat ko'rinishlari.

Biz madaniy farqlanishlari kashf etmoqchi bo'lsak ikki madaniyatni bir biri bilan turli rakurslarda kuzatib chiqishimiz zarur bo'ladi. Madaniy farqlanishlarni o'rgangan olimlar hududning geografik imkoniyatini ham rad etmaydilar. Chunki qadimda texnik imkoniyat bo'lmasdan madaniyat bir qobiqda stixiyali tarzda shakllanib va rivojlanib borgan. Bu esa madaniyatning umumiy tamonlarini kamligiga olib kelgan. Buyuk

geografik kashfiyotlar evropaliklarni boshqa madaniyat shakllari bilan tanishish imkoniyatini yaratib berdi.¹⁰

Madaniy talvasa (shok) holati. Madaniy talvasa holati psixologik va ijtimoiy kechinma hisoblanib, insonni o'zi o'zi uchun notanish bo'gan madaniyat namunalari, va normalari ta'siriga tushub qolganda boshidan kechiradigan holat hisoblanadi. Yana inson yangi madaniyat, yangi g'oyalar, yangi konsepsiyalar jamiyatda yuzaga kelayotgan paytda ham sodir bo'ladi. Hech qanday shaxs madaniy shokdan himoyalangan bo'ladi. Insonlarning madaniy shok ta'sir holatlariga ko'nikish turlicha yuz beradi. Etnotsentrik g'oyalariga berilgan odam madaniy shok holatlariga tushishi ko'p yuz beradi. Boshqa holatlarda madaniy nisbiylik kishilarning asta sekinlik bilan ko'nikishi mumkin.¹¹

Madaniy o'zgarishlari qabul qilish doimo ham murakkab kechadi ayniqsa ana'anaviy jamiyatda yashab turib zamoniviy jamiyatga ko'chsa bundan insondagi psixik muammolarga qo'shilib ijtimoiy muammolarga duch keladi. Ayniqsa migratsiya natijasida iqtisodiy-siyosiy muammo yuzasidan boshqa makondan inson o'zini faoliyatni amalga oshirmoqchi bo'lganda katta to'siqlarga duch keladi. Asta sekinlik bilan o'ziga xos bo'lgan madaniyat vakillarini qidiradi va ularning ta'sir doirasiga tushib qoladi.

Nazorat savollari

- 1. Globallashtan dunyo va kundalik hayotning uzviy aloqadorlik jarayonlarini aniqlang?*
- 2. O'zgaruvchan axborotlashgan dunyoda kundalik hayotning o'rni va ahamiyatini ochib bering?*
- 3. Kundalik hayotning sikl bosqichlari nimalarda o'z ifodasini topadi?*
- 4. Ommaviy madaniyat va uning ko'rinishlarini ta'riflang?*

¹⁰ Cultural Sociology An Introduction Les Back, Andy Bennett, Laura Desfor Edles 2012 page 12 ¹¹ Introduction to Sociocultural Anthropology page 107

5. *Elitar madaniyat tushunchasini izohlang?*
6. *Submadaniyat nima?*
7. *Madaniyat va iqtisod, madaniyat va siyosat, madaniyat va fan o'zaro bog'liqligi nimada?*

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev SH.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild.– T.: “O‘zbekiston”, 2020. – 400 b.
2. The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology Oxford University Press *Jeffrey C. Alexander* 2003
3. Cultural Sociology An Introduction Les Back, Andy Bennett, Laura Desfor Edles 2012
4. Tony Bennett, Mike Savage, Elizabeth Silva, Alan Warde, Modesto Gayo-Cal and David Wright. Culture, Class, Distinction/ Published in the USA and Canada by Routledge. - New York, London, 2008.
5. The Blackwell companion to the sociology of culture / edited by Mark D. Jacobs and Nancy Weiss Hanrahan. - UK Copyright, Designs, and Patents Act, 2005.
6. Introduction to Sociocultural Anthropology. Zerihun Doda. Debu University. 2005

4-Seminar

SOTSIOLOGIK TADQIQOTLARDA KUNDALIK HAYOTNING O‘LCHOV STRATEGIYALARINI PROGNOZLASHTIRISH. MADANIYAT VA KUNDALIK HAYOT. MADANIYATNING TURLARI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI.

Reja:

1. Zamonaviy akademik sotsiologiyada kundalik hayotning strukturasi
2. Kundalik hayot va madaniyatning sotsial qonuniyatlari
3. Kundalik hayotga oid zamonaviy nazariya va metodologiyalarni sotsiologik baholash

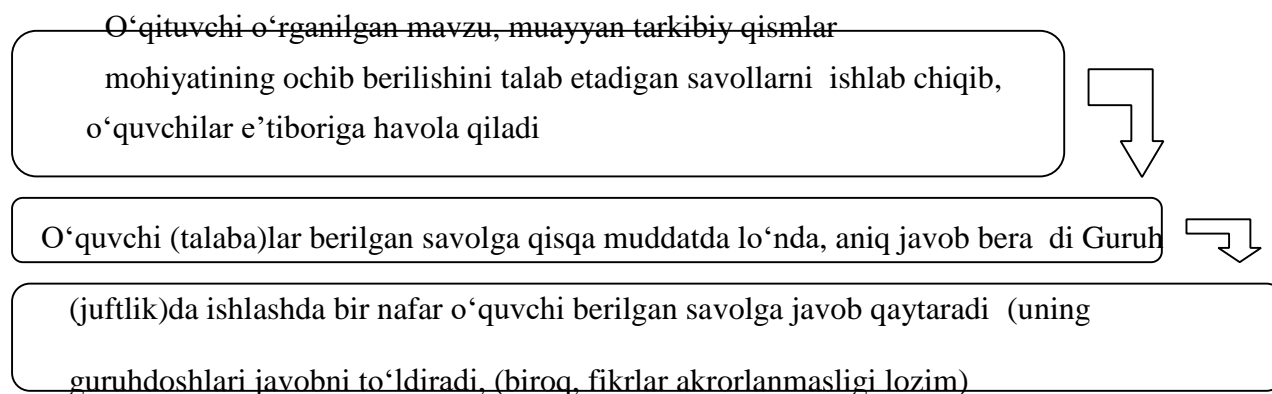
Seminar mashg‘ulotini olib borish tartibi: Tinglovchilardan ixtiyoriy ravishda kichik guruhlar shakllantiriladi, mavzu buyicha asosiy tushunchalarni javdal va sxemalari shakllantiriladi. Tinglovchilar o‘zlari bajargan amallarini individual yoki guruhiy tarzda izohlab, himoya etadilar.

Seminar mashg‘ulotini olib borishda qo‘llaniladigan metodlar: “Bumerang”, “Charxpalak”, “Venna diagrammasi”, “BBB”, “FSMU”, “Tushunchalar izoxi”

“BLITS-SO‘ROV” METODI

“Blits-so‘rov” (inglizcha “blits” – tezkor, bir zumda) metodi berilgan savollarga qisqa, aniq va lo‘nda javob qaytarilishini taqozo etadigan metod sanaladi. Ta‘lim muassasalarida ushbu metodga muvofiq savollar, asosan, o‘qituvchi tomonidan beriladi. Berilgan savollarga javoblar jamoaviy, guruhli, juftlik yoki individual tarzda qaytarilishi mumkin. Javob qaytarish shakli mashg‘ulot turi, o‘rganilayotgan mavzuning murakkabligi, tinglovchi larning qamrab olinishiga ko‘ra belgilanadi.

Mashg‘ulotlarda metodni qo‘llash quyidagicha kechadi:

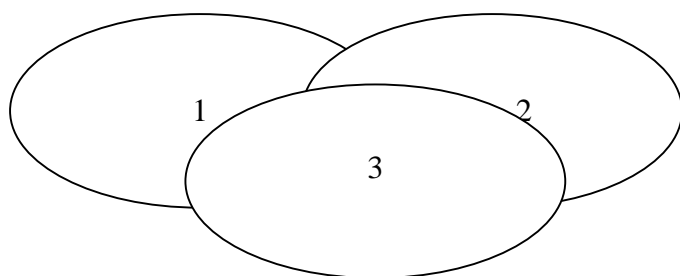


Metodni qo‘llashda mavzuga doir tayanch tushunchalar, asosiy g‘oyalarning mohiyati tinglovchi lar tomonidan og‘zaki, yozma yoki tasvir (jadval, diagramma) tarzida yoritilishi mumkin.

“VENN DIAGRAMMASI” STRATEGIYASI

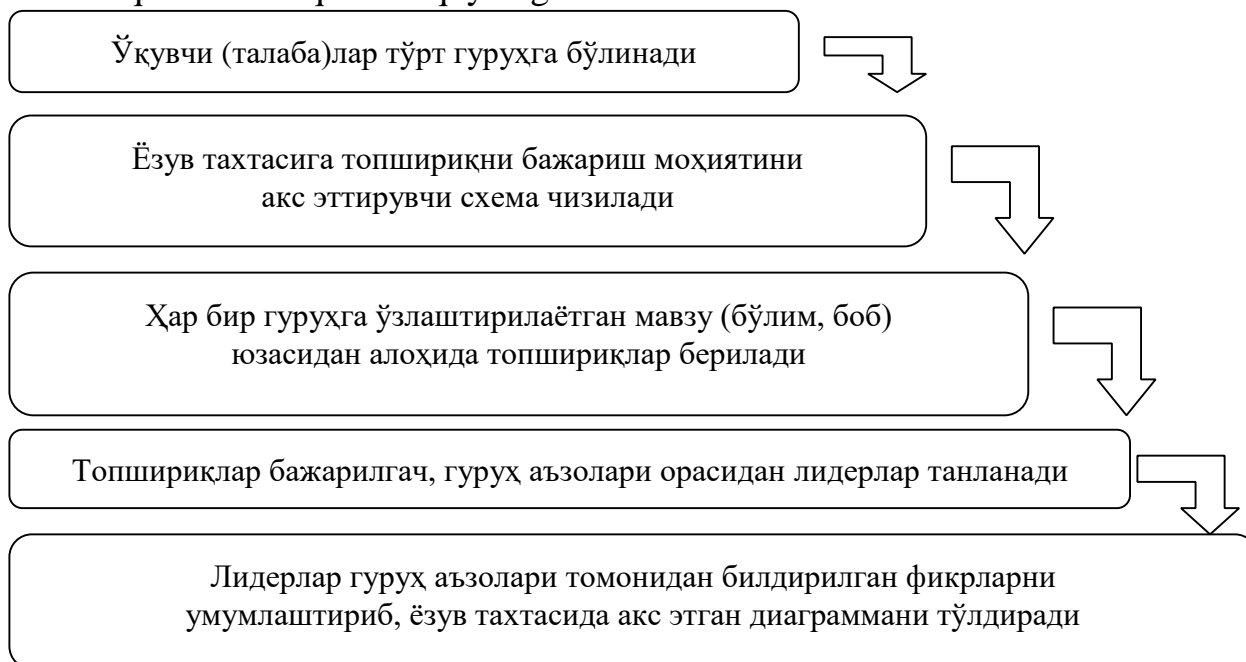
Strategiya tinglovchi larda mavzuga nisbatan tahliliy yondashuv, ayrim qismlar negizida mavzuning umumiy mohiyatini o‘zlashtirish (sintezlash) ko‘nikmalarini hosil qilishga yo‘naltiriladi. U kichik guruhlarni shakllantirish asosida aniq sxema bo‘yicha amalga oshiriladi.

Yozuv taxtasi o‘zaro teng to‘rt bo‘lakka ajratiladi va har bir bo‘lakka quyidagi sxema chiziladi:



Strategiya tinglovchi lar tomonidan o‘zlashtirilgan o‘zaro yaqin nazariy bilim, ma’lumot yoki dalillarni qiyosiy tahlil etishga yordam beradi. Undan muayyan bo‘lim yoki boblar bo‘yicha yakuniy darslarni tashkil etishda foydalanish yanada samaralidir.

Uni qo‘llash bosqichlari quyidagilardan iborat:







Foydalanilgan uchun adabiyotlar

1. Mirziyoyev SH.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild.– T.: “O‘zbekiston”, 2020. – 400 b.

2. The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology Oxford University Press *Jeffrey C. Alexander* 2003
3. Cultural Sociology An Introduction Les Back, Andy Bennett, Laura Desfor Edles 2012
4. Tony Bennett, Mike Savage, Elizabeth Silva, Alan Warde, Modesto Gayo-Cal and David Wright. Culture, Class, Distinction/ Published in the USA and Canada by Routledge. - New York, London, 2008.
5. The Blackwell companion to the sociology of culture / edited by Mark D. Jacobs and Nancy Weiss Hanrahan. - UK Copyright, Designs, and Patents Act, 2005.

5- Seminar

MADANIY KAPITALNI TADQIQ ETISHDA NAZARIY VA AMALIY TADQIQOT METODLARI. MADANIYAT MORFOLOGIYASI VA TIPOLOGIY..

Reja:

1. Globallashgan dunyo va kundalik hayotning uzviy aloqadorlik jarayonlarini aniqlash
2. O'zgaruvchan axborotlashgan dunyoda kundalik hayotning o'rni va ahamiyatini ochib berish
3. Kundalik hayotning sikl bosqichlari

Seminar mashg'ulotini olib borish tartibi: Tinglovchilardan ixtiyoriy ravishda kichik guruhlar shakllantiriladi, mavzu buyicha asosiy tushunchalarni javdal va sxemalari shakllantiriladi. Tinglovchilar o'zlari bajargan amallarini individual yoki guruhiy tarzda izohlab, himoya etadilar.

Seminar mashg'ulotini olib borishda qo'llaniladigan metodlar: "Bumerang", "Charxpalak", "Venna diagrammasi", "BBB", "FSMU", "Tushunchalar izohi"

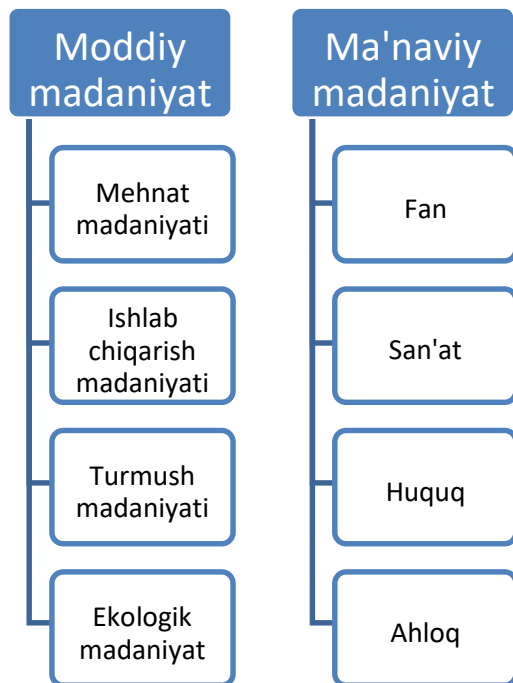
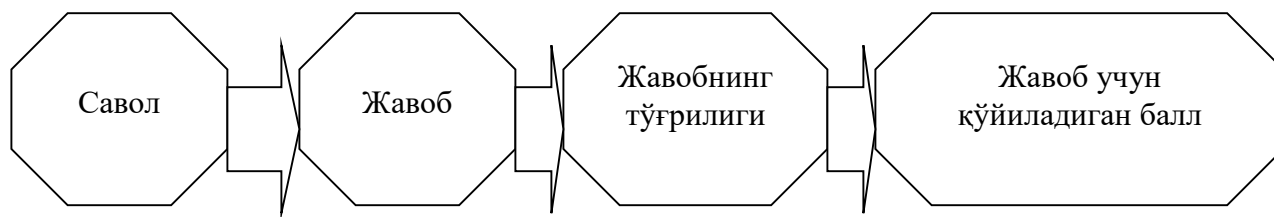
“ZAKOVATLI ZUKKO” METODI

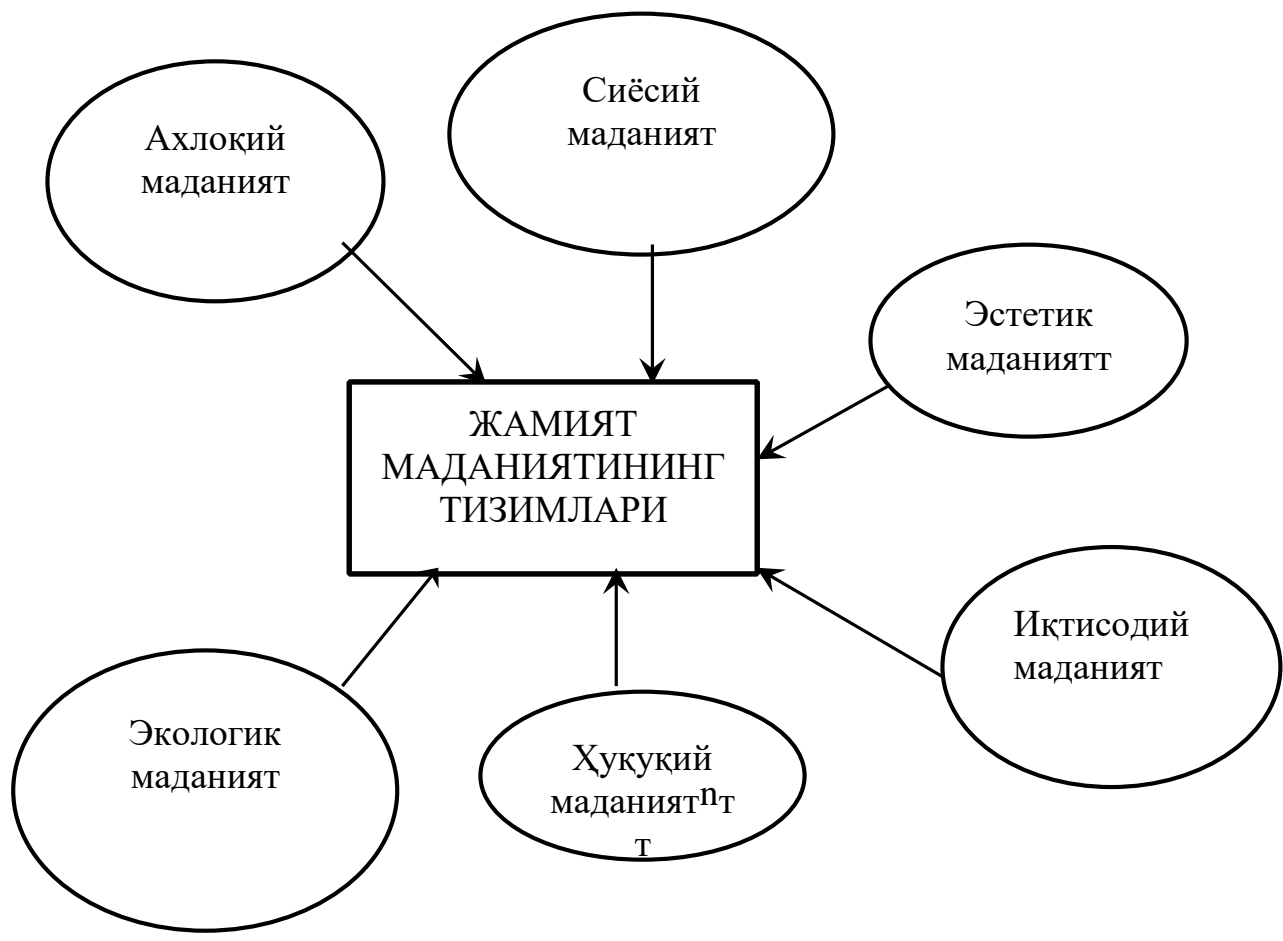
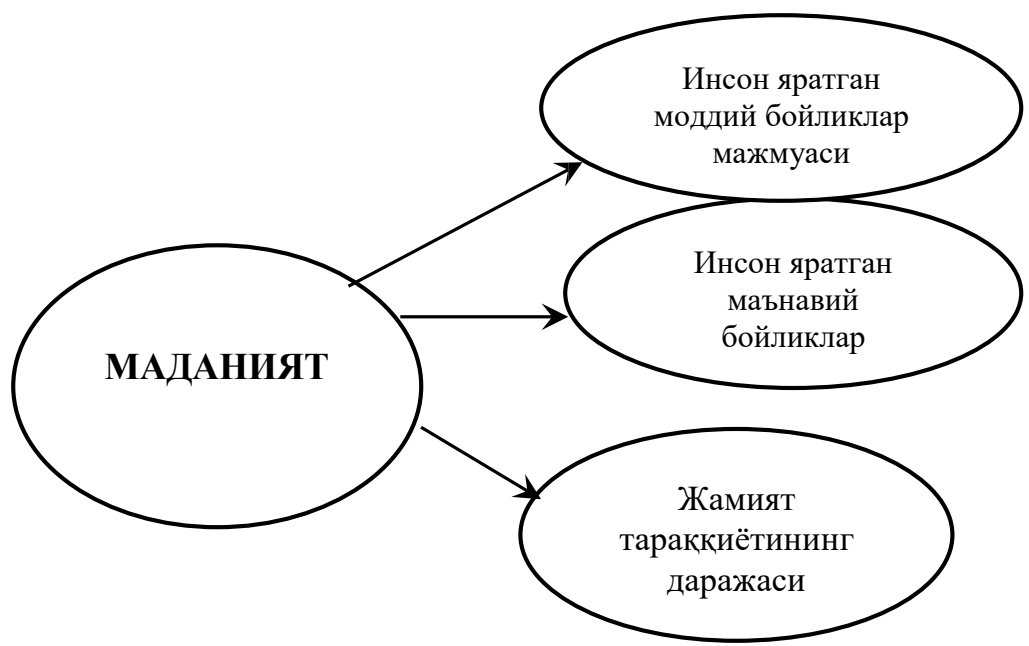
Bilimlarni puxta o‘zlashtirishda tinglovchi larning fikrlash, tafakkur yuritish qobiliyatlariga ega bo‘lishlari muhim ahamiyatga ega.

Ushbu metod tinglovchi larda tezkor fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishga, ularning tafakkur tezliklarini aniqlashga yordam beradi. Uni qo‘llash o‘z xohishiga ko‘ra shaxsiy imkoniyatlarini sinab ko‘rish istagida bo‘lgan tinglovchi lar uchun qulay imkoniyatni yaratadi.

Bunda tinglovchi lar o‘qituvchi tomonidan berilgan savollarga qisqa muddatlarda to‘g‘ri, aniq javob qaytara olishlari zarur. Murakkablik darajasiga ko‘ra har bir savolga qaytarilgan to‘g‘ri javob uchun ballar belgilanadi. Yakuniy ballarning o‘rtacha arifmetik qiymatini topish asosida tinglovchi larning tafakkur tezligi aniqlanadi.

Mashg‘ulotlarda metodni qo‘llash orqali tinglovchi larning tafakkur tezligi quyidagi sxemaga asoslanuvchi faoliyat yordamida aniqlanadi:





Foydalanish uchun adabiyotlar

1. Mirziyoyev SH.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild.– T.: “O‘zbekiston”, 2020. – 400 b.
2. The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology Oxford University Press *Jeffrey C. Alexander* 2003
3. Cultural Sociology An Introduction Les Back, Andy Bennett, Laura Desfor Edles 2012
4. Tony Bennett, Mike Savage, Elizabeth Silva, Alan Warde, Modesto Gayo-Cal and David Wright. Culture, Class, Distinction/ Published in the USA and Canada by Routledge. - New York, London, 2008.
5. The Blackwell companion to the sociology of culture / edited by Mark D. Jacobs and Nancy Weiss Hanrahan. - UK Copyright, Designs, and Patents Act, 2005.
6. Introduction to Sociocultural Anthropology. Zerihun Doda. Debu University. 2005

6- Seminar

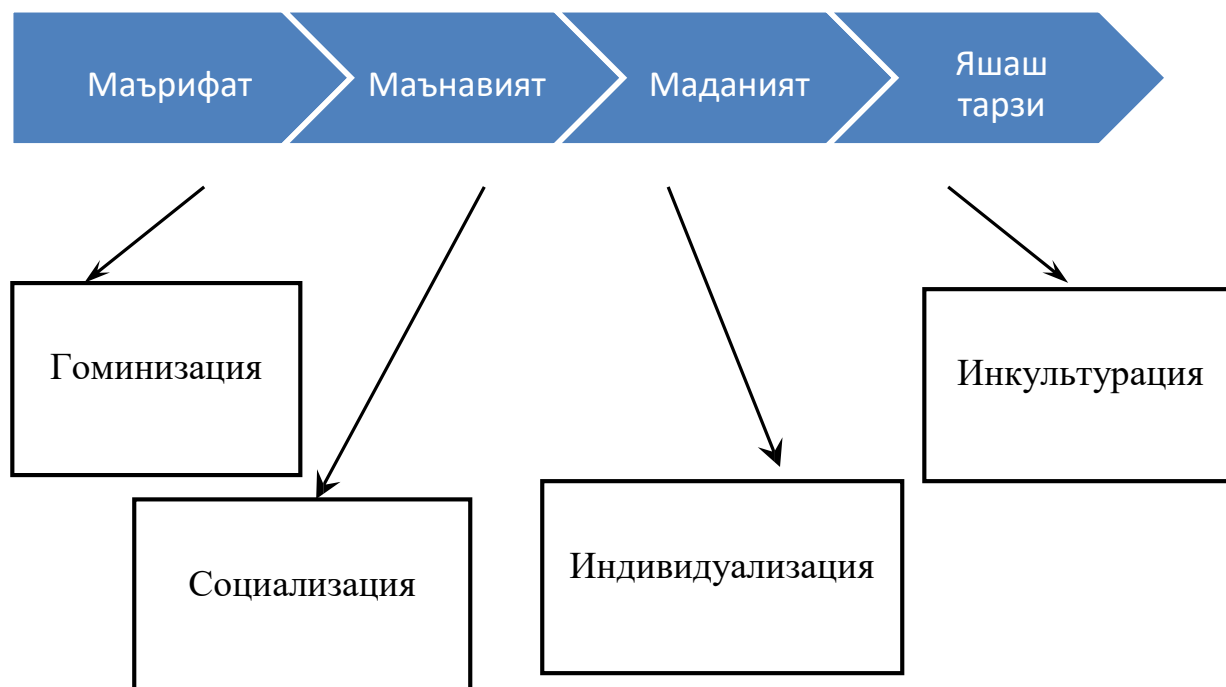
Mavzu: MADANIYAT SHAKLLANISHIDA IJTIMOIIY MEYORLAR, HULQ-ATVOR VA HAYOT TARZINING TA'SIRI.

Reja:

1. Sotsiologik tadqiqotlarda kundalik hayotning o'lov strategiyalari
2. Sotsiologik tadqiqotlarda madaniyatning ijtimoiy prognozi
3. Madaniyatning turlari va rivojlanish bosqichlari

Seminar mashg'ulotini olib borish tartibi: Tinglovchilardan ixtiyoriy ravishda kichik guruhlar shakllantiriladi, mavzu buyicha asosiy tushunchalarni javdal va sxemalari shakllantiriladi. Tinglovchilar o'zlari bajargan amallarini individual yoki guruhiy tarzda izohlab, himoya etadilar.

Seminar mashg'ulotini olib borishda qo'llaniladigan metodlar: "Bumerang",



"Charxpalak", "Venna diagrammasi", "BBB", "FSMU", "Tushunchalar izohi"



Фойдаланиш учун адабиётлар

1. Madaniyat sotsiologiyasi. M.Bekmurodov – Toshkent: O‘zbekiston, 2008
- 2.The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology Oxford University Press *Jeffrey C. Alexander* 2003
- 3.Cultural Sociology An Introduction Les Back, Andy Bennett, Laura Desfor Edles 2012
- 4.Tony Bennett, Mike Savage,Elizabeth Silva, Alan Warde,Modesto Gayo-Cal and David Wright. Culture, Class, Distinction/ Published in the USA and Canada by Routledge. - New York, London, 2008.

V. MUSTAQIL TA’LIM MAVZULARI

Mustaqil ishni tashkil etishning shakli va mazmuni

Tinglovchi mustaqil ishni muayyan modulni xususiyatlarini hisobga olgan xolda quyidagi shakllardan foydalanib tayyorlashi tavsiya etiladi:

- meyoriy xujjatlardan, o‘quv va ilmiy adabiyotlardan foydalanish asosida modul mavzularini o‘rganish;

- tarqatma materiallar bo'yicha ma'ruzalar qismini o'zlashtirish;
- avtomatlashtirilgan o'rgatuvchi va nazorat qiluvchi dasturlar bilan ishlash;
- maxsus adabiyotlar bo'yicha modul bo'limlari yoki mavzulari ustida ishlash;
- tinglovchining kasbiy faoliyati bilan bog'liq bo'lgan modul bo'limlari va mavzularni chuqur o'rganish.

Mustaqil ta'lim mavzulari

1. Ijtimoiy meyor tushunchasi
2. O'zbek xalqining o'ziga xos an'analar, urf-odatlari
3. Turmush tarzi va madaniyatning o'ziga xosligi
4. Xulq-atvor ijtimoiy meyor sifatida
5. Madaniyat va iqtisod, madaniyat va siyosat, madaniyat va fan
6. Madaniyatda o'zgarishlar
7. Madaniyatning xilma-xilligi
8. Madaniy talvasa (shok)
9. Madaniy boylik tushunchasi
10. "Sotsiomadaniy" ta'limoti va uning madaniy tasnifi
11. Madaniy o'lchov
12. Sotsiomadaniy dinamika va strukturali funksional yondashuv
13. Madaniy hayot va global madaniyat
14. Axborotning madaniy hayotga ta'siri
15. Ijtimoiy jarayonlarni madaniyat o'zgarishigi ta'siri

VI. KEYSLAR BANKI

Mini keys 1.

Jamiyatning madaniy rivojlanishini tahlili

Jamiyatning borasida tadqiqot olib borishda aniq hulosani chiqarish uchun kompyuter texnologiyalari yordamida yaratilgan modellar ahamiyatli hisoblanadi.

Jamiyatning madaniy rivojlanishiga qanday omillar ta'sir qiladi?

Keysni bajarish bosqichlari va topshiriqlar:

- Jamiyatni madaniy rivojlantirishi borasidagi ilmiy farazlar bilan tanishish .
- madaniy rivojlanishga ta'sir qiluvchi va to'sqinlik qiluvchi omillarni bir-biri bilan solishtirish .
- Kompyuterda madaniy jarayonlarni modellashtirishga oid zarur dasturiy ta'minotlar tanlovi

Mini keys 2.

Madaniyat va deviant xulq-atvor muammosi

Madaniyat doimo insoniyat tarixida muhim hisoblangan. Lekin shu bilan birga deviant-xulq atvor ko'rinishlari barcha zamonlarda mavjud bo'lib kelgan.

Jamiyatning madaniy rivojlanishiga deviant-xulq atvor kay daraja to'sqinlik qiladi?

Keysni bajarish bosqichlari va topshiriqlar:

- a) deviant-xulq atvor borasida ilmiy nazariyalar bilan tanishish.
- b) madaniy rivojlanishga ta'sir qiluvchi va to'sqinlik qiluvchi omillarni bir-biri bilan solishtirish .
- c) jamiytdagi deviant xulq-atvor ko'rishishlarini aniqlash borasida maxsus sotsiologik tadqiqotlar natijasi bilan tanishish

VII. GLOSSARIY

Inglizcha	Ruscha	O‘zbekcha	Mazmuni
<i>Cultural turn</i>	<i>Kulturniy povorot</i>	<i>Madaniy burilish</i>	<i>Kundalik hayotdagi madaniyatni mazmuni borasidagiturli hil yodashuvlari tushunish va izohlash uchun ishlatiladigan tushuncha</i>
<i>Cultural relativism</i>	<i>Kulturnoy otnositelnost</i>	<i>Madaniy nisbiylik</i>	<i>Har bir jamiyatning madaniyati umumiy sharoitdan kelib chiqib erishilgan deb tushunuvchi va madaniyat shakllari boshqa madaniyat shakllari bilan o‘lchanmaslik haqidagi tushuncha</i>
<i>Cultural universals</i>	<i>Kulturnoy unversializm</i>	<i>Madaniy unversializm</i>	<i>Meyorlari, o‘lchamlari bilan madaniyatni jamiyatni barcha qatlamlarida birdek amal qilishi haqidagi tushuncha</i>
<i>Culture shock</i>	<i>Kulturnoy shok</i>	<i>Madaniy talvasa</i>	<i>Insonda o‘zi birinchi marta o‘zi uchun tanish bo‘lmagan madaniyat elementlari bilan duch kelaganda yuzaga chiqadigan ijtimoiyruhiy beqarorlik</i>
<i>Massification</i>	<i>Massifikatsiya</i>	<i>Ommaviylashtirish</i>	<i>Oldin yuz bergan kichik hodisalar orqali voqealikning yanada kengayishi va ommalashishi haqida tushuncha</i>
<i>Moral panic</i>	<i>Moralnaya panika</i>	<i>Ahloqiy vahima</i>	<i>Ma’lum bir guruh va jamoatchilik muammo yuzasidan jamoachilikning havotirining oshib borishi odatda bu</i>

			<i>ijtimoiy nazorat tarbini kuchaytishish uchun qo'llaniladi</i>
Reform	Reformatsiya	Reformatsiya	<i>O'zgarish, qayta qurish ma'nolarini anglatadi</i>
Function	Funksiya	Funksiya	faoliyat, ba'zi sistemalar doirasidagi obyektning unga mansubligi va roli; obyektlar o'rtasidagi aloqalar ko'rinishi bo'lib birining o'zgarishi ikkinchisining ham o'zgarishiga olib keladi, bunda ikkinchi obyekt dastlabkisining funksiyasi deyiladi
Formal interactions	Formalniye otnosheniya	Formal munosabatlar	gurux va tashkilotlarda «rasmiy» xokimiyat tizimi meyor va qoidalariga mos ravishda o'rnatilgan munosabatlar
Values	Sennost	Qadriyatlar	voqelikdagi muayyan hodisalarning umuminsoniy, ijtimoiy-axloqiy, madaniy ma'naviy axamiyatini ko'rsatish uchun qo'llaniladigan tushuncha; individ yoki guruhlarning nima yaxshi va nima ma'qul emasligi to'g'risidagi tasavvurlari

<i>Tradition</i>	<i>Traditsii</i>	<i>An'analar</i>	o'tmishdan foydaliligi jihatidan insonlar qabul qiladigan, avloddan-avlodga o'tadigan madaniy norma va qadriyatlar, ko'nikmalar
<i>Stability</i>	<i>Stabilnost</i>	<i>Barqarorlik</i>	jamiyatdagi tinch-totuvlik va uni mustahkamlash uchun shartsharoitning mavjudligi; ijtimoiy qatlamlar, kuchlar va siyosiy partiyalar o'rtasidagi hamjihatlik vaziyati; davlat, jamoat tashkilotlari, fuqarolar o'rtasidagi ijtimoiy kelishuv holatining muttasil davom etishi
<i>Social group</i>	<i>Sotsialnaya grupp</i>	<i>Ijtimoiy guruh</i>	har bir a'zosi boshqalariga nisbatan taqsimlangan kutinmalar asosida ma'lum bir tarzda o'zaro xatti-harakat qiluvchi individlar yig'indisi.
<i>Ideal type</i>	<i>Idealniy tip</i>	<i>Ideal tip</i>	voqelikdagi real mavjudligi shart bo'lmagan ijtimoiy obyektning asosiy belgilarini ta'kidlovchi konstruksiya

VIII. ADABIYOTLAR RO‘YXATI

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

I. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari

1. Mirziyoyev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 488 b.
2. Mirziyoyev SH.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. 1-jild. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 592 b.
3. Mirziyoyev SH.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild. T.: “O‘zbekiston”, 2018. – 507 b.
4. Mirziyoyev SH.M. Niyati ulug‘ xalqning ishi ham ulug‘, hayoti yorug‘ va kelajagi farovon bo‘ladi. 3-jild.– T.: “O‘zbekiston”, 2019. – 400 b.
5. Mirziyoyev SH.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild.– T.: “O‘zbekiston”, 2020. – 400 b.

II. Normativ-huquqiy hujjatlar

6. O‘zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2018.
7. O‘zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentabrda qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-sonli Qonuni.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015 yil 12 iyun “Oliy ta’lim muasasalarining rahbar va pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-4732-sonli Farmoni.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevral “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi 4947-sonli Farmoni.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 aprel "Oliy ta’lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-2909sonli Qarori.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 sentabr “20192021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5544-sonli Farmoni.
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 may “O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5729-son Farmoni.

13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 17 iyun “2019-2023 yillarda Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universitetida talab yuqori bo‘lgan malakali kadrlar tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish va ilmiy salohiyatini rivojlantiri chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4358-sonli Qarori.

14. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 avgust “Oliy ta‘lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to‘g‘risida”gi PF-5789-sonli Farmoni.

15. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabr “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-sonli Farmoni.

16. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 23 sentabr “Oliy ta‘lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 797-sonli Qarori.

17. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 22 fevraldagi “Sotsiologik tadqiqotlar o‘tkazishni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash choratadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5667-sonli Farmoni

18. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020 yil 25 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi.

19. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 29 oktabr “Ilmfanni 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF6097-sonli Farmoni.

SH. Maxsus adabiyotlar

20. David Spencer “Gateway”, Students book, Macmillan 2012.

21. English for Specific Purposes. All Oxford editions. 2010, 204.

22. H.Q. Mitchell “Traveller” B1, B2, MM Publiciations. 2015. 183.

23. H.Q. Mitchell, Marileni Malkogianni “PIONEER”, B1, B2, MM Publiciations. 2015. 191.

24. Lindsay Clandfield and Kate Pickering “Global”, B2, Macmillan. 2013. 175.

25. Steve Taylor “Destination” Vocabulary and grammar”, Macmillan 2010.

26. Asekretov O.K., Borisov B.A., Bugakova N.Y. i dr. Sovremenniye obrazovatelniye texnologii: pedagogika i psixologiya: monografiya. – Novosibirsk: Izdatelstvo SRNS, 2015. – 318 s.

<http://science.vvsu.ru/files/5040BC65-273B-44BB-98C4-CB5092BE4460.pdf>

27. *Barkov S. A., Zubkov V.I. Sotsiologiya organizatsiy. M.: YURAYT, 2018.*

28. *Barkov S.A. Organizatsiya i rinok: protivoborstvo ili soglasiye? M.: Izd-vo Moskovskogo universiteta, 2008.*
29. *Belogurov A.Y. Modernizatsiya protsessa podgotovki pedagoga v kontekste innovatsionnogo razvitiya obshestva: MonografiY. — M.: MAKS Press, 2016. — 116 s. ISBN 978-5-317-05412-0.*
30. *Bols N. Azbuka media. / Per. s nem. L.Ionin, A.Chernix. - M.: Yevropa, 2011. – 136 s. <http://en.bookfi.net/book/1405627>*
31. *Giddens E., Satton F. Osnovniye ponyatiya v sotsiologii. – M.: Izd. dom Visshey shkoli ekonomiki, 2018.*
32. *Gulobod Qudratulloh qizi, R.Ishmuhammedov, M.Normuhammedova. An'anaviy va noan'anaviy ta'lim. – Samarqand: “Imom Buxoriy xalqaro ilmiytadqiqot markazi” nashriyoti, 2019. 312 b.*
33. *Ibraymov A.YE. Masofaviy o'qitishning didaktik tizimi. metodik qo'llanma/ tuzuvchi. A.YE. Ibraymov. – Toshkent: “Lesson press”, 2020. 112 bet.*
34. *Ignatova N. Y. Obrazovaniye v sifrovuyu epoxu: monografiY. M-vo obrazovaniya i nauki RF. – Nijniy Tagil: NTI (filial) UrFU, 2017. – 128 s. http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/54216/1/978-5-9544-0083-0_2017.pdf*
35. *Yoas X., Knebel V. Sotsialnaya teoriY. 20 vvodnix leksiy. – SPb.: Aleteyya, 2015. <https://search.rsl.ru/ru/record/01007580496>*
36. *Istoriya sotsiologii (XIX – seredina XX veka). – M.: INFRA-M, 2004. <https://search.rsl.ru/ru/record/01002465303>*
37. *Ishmuhammedov R.J., M.Mirsoliyeva. O'quv jarayonida innovatsion ta'lim texnologiyalari. – T.: «Fan va texnologiya», 2014. 60 b.*
38. *Kastels M. Vlast kommunikatsii: ucheb. posobiye / M. Kastels; per. s angl. N. M. Tilevich; pod nauch. red. A. I. Chernix; Nats. issled. un-t «Visshaya shkola ekonomiki». — M.: Izd. dom Visshey shkoli ekonomiki, 2016. — 564 s. <https://yadi.sk/d/UC0SzNik3Mj7qk>*
39. *Kimelev Y.A., Polyakova N.L. Modern i protsess individualizatsii: istoricheskiye sudbi individa moderna. – M.: IITS*
40. *Kolomiyets V. P. Sotsiologiya massovoy kommunikatsii v obshestve kommunikatsionnogo izobiliya // Sotsiologicheskiye issledovaniY. 2017. №6. S.3-14. http://www.isras.ru/index.php?page_id=2624&jid=6721&jn=socis*
41. *Konetskaya V.P. Sotsiologiya kommunikatsii / V.P. KonetskaY. - M.: Mejdunarodniy universitet biznesa i upravleniya, 1997. – 304 s.*
42. *Muslimov N.A va boshqalar. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. O'quvmetodik qo'llanma. – T.: “Sano-standart”, 2015. – 208 b.*

43. *Nazarov M.M. Massovaya kommunikatsiya i obshestvo. Vvedeniye v teoriyu i issledovaniya / M.M. Nazarov. — M.: Librokom, 2014. — 354 s.*
44. Oliy ta'lim tizimini raqamli avlodga moslashtirish konsepsiyasi. Yevropa Ittifoqi Erasmus+ dasturining ko'magida. https://hiedtec.ecs.uniruse.bg/pimages/34/3_UZBEKISTAN-CONCEPT-UZ.pdf
45. *Organizatsionnoye povedeniye/ Pod red. S.A. Barkova. — M.: YURAYT, 2015.*
46. *Osipova YE.V. Patriarxi sotsiologii. — M.: Institut sotsialno-politicheskix issledovaniy RAN, 2011. <https://search.rsl.ru/ru/record/01005063843>*
47. *Osipova N.G. Zapadnaya sotsiologiya v XX stoletii: klyucheviy figur, napravleniya i shkoli. — M.: Kanon+ROOI «Reabilitatsiya»,*
48. *Politika i upravleniye v sotsialnoy sfere/ Pod red. N.S.Grigoryevoy, N.S.Solovyeva. M.: ARGAMAK-MEDIA, 2018*
49. Usmonov B.SH., Habibullayev R.A. Oliy o'quv yurtlarida o'quv jarayonini kredit-modul tizimida tashkil qilish. O'quv qo'llanma. T.: "Tafakkur" nashriyoti, 2020 y. 120 bet.

IV. Internet saytlar

48. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi: www.edu.uz.
49. Bosh ilmiy-metodik markaz: www.bimm.uz
50. [www. Ziyonet. Uz](http://www.Ziyonet.Uz)
51. Otkritoye obrazovaniye. <https://openedu.ru/>
52. <https://www.socio.msu.ru/>
53. <https://www.isras.ru/>
54. <https://www.isras.ru/Sociologicalmagazine.html>

1. <https://www.isras.ru/Sociologicalmagazine.html>

O‘zbekiston milliy universiteti huzuridagi pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq (mintaqaviy) markazi “SOTSILOGIYA” yo‘nalishidagi mutaxassislik fanlaridan tayyorlangan “KUNDALIK HAYOT VA MADANIYAT SOTSILOGIYASI” moduli bo‘yicha qayta tayyorlash va malaka oshirish masofaviy kurslari uchun tayyorlangan materiallar talablarga javob berishi bo‘yicha

EKSPERT XULOSASI

“SOTSILOGIYA” yo‘nalishi qayta tayyorlash va malaka oshirish kursi mutaxassislik fanlaridan fanlaridan tayyorlangan “KUNDALIK HAYOT VA MADANIYAT SOTSILOGIYASI” moduli bo‘yicha test savollari, o‘quv-uslubiy majmua, bitiruv ishi mavzulari hamda masofaviy materiallar mazkur modul bo‘yicha tasdiqlangan namunaviy **dastur doirasida tayyorlangan va unga qo‘yilgan talablarga javob beradi** hamda BIMM internet portaliga qo‘yishga tavsiya etiladi.

Tarmoq (mintaqaviy) markazi
direktori



O‘. Tilavov

Bo‘lim boshlig‘i

O‘. Muxamadiyev

“Sotsiologiya” kafedrasi mudiri



K. Kalanov

Tuzuvchi:

K. Kalanov

O‘zbekiston milliy universiteti huzuridagi pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq (mintaqaviy) markazi